

Buurtleefbaarheid beschreven

Ontwikkeling in de veertig aandachtswijken

De verantwoordelijkheid voor de inhoud berust bij RIGO Research en Advies. Het gebruik van cijfers en/of teksten als toelichting of ondersteuning in artikelen, scripties en boeken is toegestaan mits de bron duidelijk wordt vermeld. Vermenigvuldiging en/of openbaarmaking in welke vorm ook, alsmede opslag in een retrieval system, is uitsluitend toegestaan na schriftelijke toestemming van RIGO Research en Advies. RIGO Research en Advies aanvaardt geen aansprakelijkheid voor drukfouten en/of andere onvolkomenheden.

Buurtleefbaarheid beschreven

Ontwikkeling in de veertig aandachtswijken

Opdrachtgever

BZK/WWI

Auteurs

René Schulenberg

Kees Leidelmeijer

Henriette Rombouts

Uitgave

november 2010

Rapportnummer

P16580a

Inhoudsopgave

Samenvatting en conclusie	Buurtleefbaarheid beschreven	i
I	Aanleiding van het onderzoek	i
II	Algemeen beeld	ii
Hoofdstuk 1	Inleiding	1
1.1	Achtergrond	1
1.2	Doel	2
1.3	Aanpak	3
Hoofdstuk 2	Woningvoorraad	5
2.1	Samenstelling woningvoorraad	5
2.2	Tevredenheid woning	7
2.3	Aantrekkelijke bebouwing	8
2.4	Staat van onderhoud	8
2.5	Samenvatting	10
Hoofdstuk 3	Sociaal	11
3.1	Ontwikkeling bevolkingssamenstelling	11
3.2	Sociale samenhang	16
3.3	Samenvatting	18
Hoofdstuk 4	Openbare ruimte	20
4.1	Ontmoetingsfuncties	20
4.2	Woningdichtheid	21
4.3	Groenvoorziening	22
4.4	Schoon en heel	24
4.5	Leegstand	26
4.6	Samenvatting	27
Hoofdstuk 5	Veiligheid en overlast	29
5.1	Veiligheidssituatie	29
5.2	Sociale veiligheid	30
5.3	Samenvatting	33

Hoofdstuk 6	Voorzieningen	34
6.1	Afstand tot voorzieningen	34
6.2	Tevredenheid met voorzieningen	36
6.3	Samenvatting	37
Hoofdstuk 7	Leefbaarheid	38
7.1	Subjectief: oordeel over leefbaarheid	38
7.2	Ontwikkeling subjectieve leefbaarheid	39
7.3	Geobjectiveerde leefbaarheid	40
7.4	Samenvatting	42
Hoofdstuk 8	Beschouwing en conclusie	43

Samenvatting en conclusie

Buurtleefbaarheid beschreven

De leefbaarheid is naar het oordeel van de bewoners in de veertig aandachtswijken tussen 1998 en 2009 verbeterd en gemiddeld in Nederland iets achteruitgegaan. Daarmee lopen de aandachtswijken wat in van de achterstand op de overwegend gunstige woon- en leefsituatie waar de meeste Nederlanders – ook naar hun eigen oordeel – in verkeren. De verbeteringen in de aandachtswijken hebben vooral sinds 2002 gestalte gekregen met een toenemende kwaliteit van en waardering voor de woningvoorraad en de openbare ruimte, in combinatie met een wat positiever oordeel over de medebewoners. De verbetering van de objectieve veiligheid is van recentere aard en heeft zowel in de aandachtswijken als in de rest van het land nog niet geleid tot een groter gevoel van veiligheid.

I Aanleiding en aanpak van het onderzoek

In een aantal recent verschenen onderzoeken die door het Ministerie van VROM/WWI zijn gepubliceerd, zoals *'Leefbaarheid door de tijd'*, *'Waterbedeffecten van het wijkenbeleid'* en *'Het wonen overwogen'* wordt ingegaan op de ontwikkeling van de leefbaarheid in Nederland. De indruk die daaruit naar voren komt, is dat de leefbaarheid zich in het bijzonder in veel aandachtswijken gunstig heeft ontwikkeld. De beschrijving van de ontwikkeling in die onderzoeken geeft echter geen gedetailleerd beeld van de verschillende aan leefbaarheid te onderscheiden aspecten. Ook is op basis van die onderzoeken nog niet scherp hoe de geobjectiveerde ontwikkelingen op basis van de Leefbaarometer¹ zich verhouden tot de perceptie van de ontwikkelingen door de burger.

Om dat inzicht wel te bieden, wordt in dit onderzoek een uitgebreide beschrijving gepresenteerd van de ontwikkeling sinds 1998 op een groot aantal aan leefbaarheid verbonden aspecten. De basis van de gegevens wordt gevormd door de onderliggende dimensies en indicatoren van de Leefbaarometer. Deze bron is waar nodig aangevuld met gegevens uit andere registraties om het inzicht in de feitelijke ontwikkelingen te vergroten. Voorts zijn gegevens uit de grootschalige enquêtes WBO en WoON van het Ministerie van VROM/WWI gebruikt om ook de ontwikkeling in de oordelen van bewoners in beeld te krijgen. De ontwikkelingen zijn geanalyseerd voor Nederland als geheel² en voor de veertig aandachtswijken in het bijzonder. Daarmee wordt ook duidelijk(er) hoe de ontwikkelingen in de aandachtswijken zich verhouden tot de meer algemene ontwikkelingen in het land.

¹ De Leefbaarometer is opgebouwd uit objectief meetbare gegevens. Met die gegevens wordt een zo goed mogelijke indicatie gegeven van de waardering van de leefbaarheid door de bewoners. Het blijft echter een indicatie en geen feitelijke meting van het oordeel. Daarom spreken we over de geobjectiveerde leefbaarheid: het oordeel over de leefbaarheid voor zover dat kan worden afgeleid uit objectieve omgevingscondities.

² Bij indicatoren die worden ontleend aan de inspecties uit de module Sociaal-Fysiek van het WoON zijn alleen gegevens beschikbaar voor de G31. Waar dat aan de orde is, zal dat steeds worden aangegeven.

II Algemeen beeld

Bevestiging van de overwegend positieve ontwikkeling

Uit de beschrijving van de ontwikkeling van de leefbaarheid in Nederland komt naar voren dat in het bijzonder binnen de veertig aandachtswijken een substantiële verbetering heeft plaatsgevonden. De verbetering vond vooral plaats na 2002 en betreft een breed spectrum van aan leefbaarheid verbonden thema's. De meest eenduidige verbeteringen in de aandachtswijken zijn bereikt op de thema's 'woningvoorraad' en 'openbare ruimte'. Bovendien ontwikkelen de veertig aandachtswijken zich op deze twee terreinen beter dan de rest van het land en halen ze een stuk van hun achterstanden in.

Binnen deze thema's wijzen zowel de feitelijke ontwikkelingen en objectieve waarnemingen als de oordelen van bewoners in de richting van verbetering. Binnen de woningvoorraad valt in het bijzonder de grote toename van de fysieke ingrepen in deze wijken op vanaf 2001, evenals de toename van het aandeel koopwoningen en de afname van het aandeel etagewoningen. Binnen het thema openbare ruimte vinden we significante verbeteringen - zowel feitelijk als in de perceptie - op de aspecten woningdichtheid, vervuiling en vernielingen en het aandeel parken en plantsoenen. Op geen van de aspecten van de openbare ruimte is in de aandachtswijken een verslechtering geconstateerd.

... maar ook meer gemengde resultaten

Wat meer gemengde resultaten zijn bereikt op de thema's 'sociaal', 'voorzieningen' en 'veiligheid'. De feitelijke ontwikkelingen en objectieve waarnemingen op de thema's 'sociaal' en 'veiligheid' zijn niet uitsluitend positief, maar in de perceptie van bewoners is er wel degelijk sprake van een positieve ontwikkeling. De objectieve veiligheidssituatie in de aandachtswijken is wel (vrij recent) verbeterd (na 2006). Dat heeft desondanks nog niet geleid tot een algemeen sterker gevoel van veiligheid. Hoewel verschillende indicatoren op de terreinen sociaal, voorzieningen en veiligheid dus (beperkte) vooruitgang zien, wordt de kloof tussen de veertig aandachtswijken en de rest van het land op deze thema's niet verkleind, aangezien ook in de rest van het land soortgelijke ontwikkelingen hebben plaatsgevonden.

Per saldo

Per saldo kan gesteld worden dat op twee van de vijf thema's de veertig aandachtswijken een duidelijke vooruitgang hebben geboekt en hierbij ook de kloof met de rest van het land verkleind. Op de drie andere thema's is de kloof niet verkleind maar is er wel sprake geweest van voorzichtige vooruitgang. Deze overwegend positieve conclusie wordt ook bevestigd als naar de totaalleefbaarheid in de veertig aandachtswijken wordt gekeken. De aandachtswijken hebben zowel wat het oordeel van bewoners betreft als de meer geobjectiveerde meting van leefbaarheid (die voortvloeit uit de Leefbaarometer) een positieve ontwikkeling doorgemaakt, waarbij ook sprake is van (licht) inlopen op het rest van het land.

Hoofdstuk 1

Inleiding

1.1 Achtergrond

De ontwikkeling van de leefbaarheid van buurten en wijken staat onverminderd in de belangstelling. In een aantal recent verschenen onderzoeken die door het Ministerie van VROM/WWI zijn gepubliceerd, zoals *'Leefbaarheid door de tijd'*, *'Waterbedeffecten van het wijkenbeleid'* en *'Het wonen overwogen'* wordt ingegaan op de ontwikkeling van de leefbaarheid in Nederland. De indruk die daaruit naar voren komt, is dat de leefbaarheid zich in het bijzonder in veel aandachtswijken gunstig heeft ontwikkeld. Met die publicaties zijn inzichten gegeven in de ontwikkeling van de leefbaarheid en welke omstandigheden daar een rol in hebben gespeeld.

Van leefbaarheid naar aspecten van leefbaarheid

De beschreven ontwikkelingen in die publicaties hebben vooral betrekking op de leefbaarheid als totaalconcept. De aan leefbaarheid te onderscheiden aspecten zijn minder over het voetlicht gebracht. In deze publicatie wordt dat detailniveau wel geboden. Daarmee wordt inzicht gegeven in hoe de ontwikkelingen zijn geweest op de verschillende aan leefbaarheid verbonden aspecten van de fysieke en sociale woonomgeving. Daardoor kan worden gezien op welke aspecten ondubbelzinnig vooruitgang is geboekt en op welke aspecten dat minder eenduidig het geval is geweest.

Objectief en subjectief

In dit onderzoek wordt ingegaan op de ontwikkelingen van de verschillende leefbaarheidsaspecten door de jaren heen. Er wordt daarbij zowel naar de objectieve als naar de subjectieve kant van de (ontwikkeling van) verschillende leefbaarheidsaspecten gekeken. De belangrijkste reden daarvoor is dat beide van belang zijn. Het oordeel van de burger over (aspecten van) de leefbaarheid van hun buurt is vanzelfsprekend relevante informatie voor wie iets wil weten over hoe leefbaar buurten en wijken zijn. Maar het is vanzelfsprekend ook van belang om te weten hoe het er feitelijk voor staat en welke ontwikkelingen daarin zijn te bespeuren. Voor de beleidsmaker is het immers lastig om direct te sturen op percepties. Aangrijpingspunten voor beleid zijn veelal eenvoudiger te vinden in de feitelijke omgevingscondities. Maar, dan is het wel weer wenselijk om een inzicht te hebben in hoe veranderingen in die feitelijke omgevingscondities doorwerken in de percepties van bewoners.

Dat percepties en feitelijke ontwikkelingen niet altijd dezelfde richting uitwijzen hebben recente discussies in het domein van de veiligheid ook weer eens getoond: waar de veiligheid in objectieve zin verbetert, lijkt dit niet of nauwelijks in verband te staan met de veiligheidsbeleving van de burger. In dit onderzoek gaan we na of daar ook op andere thema's aanwijzingen voor bestaan.

In het onderzoek *'Kwaliteit van buurt en straat: tussen feit en fictie'* is gebleken dat een substantieel deel van de perceptie van mensen over hun woon- en leefomgeving wel degelijk kan worden verklaard uit feitelijke omgevingscondities – mits op een voldoende laag schaalniveau wordt geanalyseerd en rekening wordt gehouden met verschillen tussen personen en de - veelal plausibele - wensen en eisen die zij stellen aan hun woonomgeving. Zo blijken gezinnen met kinderen beduidend meer waarde te hechten aan de verkeersveiligheid van de woonomgeving

dan andere typen huishoudens. En zo werkt het oordeel over sociale veiligheid voor vrouwen sterker door in de mate waarin iemand het prettig vindt om ergens te wonen dan voor mannen. Naast dit soort verschillen die kunnen worden gerelateerd aan persoon en plaats, is het denkbaar dat ook de factor tijd invloed heeft op de relatie tussen de feitelijke omgevingscondities en de bewonersoordelen met betrekking tot de verschillende aspecten van de leefbaarheid. Hierin liggen verschillende mogelijke invloeden besloten. Het is mogelijk dat feitelijke verbeteringen pas met vertraging doorwerken in de perceptie omdat de burger pas na verloop van tijd – als een verbetering langer stand houdt – voldoende vertrouwen heeft in de bestendigheid van zo'n verbetering. Maar het is ook mogelijk dat er in de tijd een verandering optreedt in de norm of het referentiepunt waartegen de situatie wordt getoetst. Dan kan een feitelijke verbetering nog steeds 'onder de norm' zijn en dus leiden tot een negatief oordeel. Verschuivingen in het referentiepunt of de norm kunnen door allerlei invloeden ontstaan: door discussies in de media, door verwachtingen die worden gewekt of door welvaartsontwikkelingen bijvoorbeeld. Een derde invloed op de factor 'tijd' zijn specifieke gebeurtenissen die op een bepaald moment in de tijd of gedurende een periode plaatsvinden en de publieke opinie zo beïnvloeden dat ze – los van bijvoorbeeld feitelijke ontwikkelingen – invloed uitoefenen op de oordelen van mensen. Oorlogen, economische crises, of – wat specifieker - prominent in de media gevoerde discussies over herkomst en geloof bijvoorbeeld kunnen daaronder worden verstaan.

In dit onderzoek wordt nog niet in verklarende zin gezocht naar de redenen van eventuele convergentie en divergentie van oordelen en feitelijke omgevingscondities in de tijd. Het betreft niet meer dan een eerste stap in die richting: de constatering van de mate waarin de ontwikkelingen door de tijd van feitelijke omgevingscondities en de percepties met betrekking tot diezelfde condities overeenkomen of juist niet.

1.2 Doel

Het doel van dit onderzoek om een (nog) scherper beeld te krijgen van de zaken die goed en minder goed gaan in de buurten, en dan vooral in de aandachtswijken. Om de aandachtswijken te analyseren is gekeken naar de zogenaamde '40 wijken'. Dit zijn de veertig aandachtswijken die in 2007 geselecteerd zijn om extra investeringen te doen. Deze wijken zijn geselecteerd op hun stapeling van sociale, fysieke en economische problemen.

Er zijn veel met leefbaarheid verbonden aspecten. Deze aspecten worden geordend naar verschillende overkoepelende thema's. In deze rapportage komen de volgende thema's aan de orde:

- ✓ Woningvoorraad
- ✓ Sociaal (sociaaleconomische bevolkingsamenstelling en sociale samenhang)
- ✓ Openbare ruimte
- ✓ Veiligheid en overlast
- ✓ Voorzieningen

Aan elk van deze vijf thema's is een hoofdstuk gewijd. Afsluitend wordt een hoofdstuk gewijd aan de ontwikkeling van de algemene leefbaarheid, waarna het totaal van de ontwikkelingen in een meer algemeen beschouwend hoofdstuk wordt beschreven. Daarin wordt ook gezocht naar samenhangen tussen ontwikkelingen en thema's en naar mogelijke oorzaken van discrepanties tussen feitelijke ontwikkelingen, percepties en tevredenheidsoordelen.

1.3 Aanpak

In deze paragraaf wordt de aanpak van dit onderzoek kort uitgewerkt. Het onderzoek is begeleid door een commissie bestaande uit Sinisa Boksic (BZK/WWI), Willem Relou (BZK/WWI), Gabby Laane (BZK), Monique Verbraken (BZK/WWI), Jankees Kok (BZK/WWI) en Farhana Goelaman (BZK/WWI). De auteurs danken de leden van de begeleidingscommissie voor hun constructieve en inspirerende bijdrage aan de totstandkoming van deze rapportage.

Bronnen

Bronnen voor dit onderzoek zijn de enquêtegegevens van verschillende versies van het Woning Behoeftte Onderzoek (WBO 1998 en 2002) en het Woononderzoek Nederland (WoON 2006 en 2009). Tevens zijn de modules Sociaal-Fysiek van het WoON (2006 en 2009) een belangrijke bron van informatie. Met behulp van deze enquêtebestanden kan de perceptie van de bewoners door de jaren heen in beeld worden gebracht. Als extra onderdeel van de module Sociaal-Fysiek zijn inspecteurs bij de woningen van de ondervraagden langs geweest om tal van kenmerken van de woonomgeving op een gestandaardiseerde (objectieve) manier te meten. Deze inspecties worden gebruikt om de objectieve ontwikkeling van verschillende aspecten van de woonomgeving – zoals de staat van onderhoud van de woningen en beplanting of de leegstand – in beeld te brengen. Ten slotte worden de Leefbaarometer en de onderliggende dimensies en indicatoren gebruikt om in het bijzonder een aantal objectieve ontwikkelingen weer te geven.

Periode

De nadruk van de beschrijving ligt op de recente ontwikkelingen (de periode 2006-2008/2009). Voor elk aspect binnen elk thema wordt deze ontwikkeling beschreven. Daar waar mogelijk wordt ook een langere periode beschreven (afhankelijk van de beschikbare data vanaf 1998 of 2002). Hierdoor wordt niet alleen een beeld geschetst van de kortetermijnontwikkelingen, maar wordt ook duidelijk wat de langjarige trend is.

Gebiedsonderscheiden

Voor elk aspect wordt de ontwikkeling voor de veertig aandachtswijken in beeld gebracht, vaak afgezet tegen de ontwikkeling voor Nederland als geheel. Een kanttekening die daarbij moet worden geplaatst, is dat waar de inspecties uit de module Sociaal-Fysiek gebruikt worden, de ontwikkelingen niet voor Nederland als geheel worden weergegeven, maar enkel voor de G31 (de 31 gemeenten die deel uitmaakten van GSB-III). De inspecteurs zijn voor de 2009-versie van deze module namelijk alleen bij de respondenten uit deze G31 langs geweest. Voor alle andere bronnen zijn wel landsdekkende databestanden beschikbaar, en zal dan ook de ontwikkeling van Nederland als geheel worden weergegeven.

Betrouwbaarheid

Zoals hiervoor aangegeven, wordt voor het inzicht in de percepties gebruikgemaakt van gegevens uit enquêtes. Deze zijn op basis van steekproeven onder de bevolking verzameld. Omdat er altijd enige onzekerheid bestaat over of die steekproeven representatief zijn voor de gehele bevolking, is er een mate van onzekerheid in de uitkomsten. Deze mate van onzekerheid wordt weergegeven met het 95-procentbetrouwbaarheidsinterval. Als bijvoorbeeld het 95-procentbetrouwbaarheidsinterval van een perceptie in 2009 binnen het 95-procentbetrouwbaarheidsinterval van de perceptie in 2006 valt, kan niet met zekerheid gesteld worden dat het verschil in de gemiddelde perceptie tussen 2006 en 2009 daadwerkelijk heeft plaatsgevonden of dat het verschil door de steekproeftrekking wordt veroorzaakt. In zo'n geval is de gevonden ontwikkeling niet-significant, en dus is de conclusie dat er geen ontwikkeling in de perceptie is. In som-

mige gevallen is het 95-procentsbetrouwbaarheidsinterval weergegeven met behulp van foutbalken, in andere gevallen staat het in de tekst gemeld.

Hoofdstuk 2

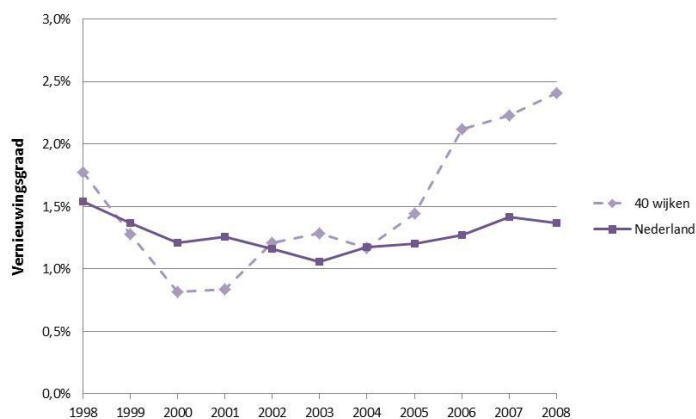
Woningvoorraad

De woningvoorraad is één van de meest in het oog springende kenmerken van een buurt. Er is een duidelijk verschil tussen buurten met veelal rijtjeswoningen en buurten die gedomineerd worden door galerij- of portiekflats. Eigenschappen van de woningvoorraad hebben invloed op het soort mensen dat er woont en mede daardoor ook op de leefbaarheid van de buurt. De kwetsbare groepen in de samenleving zijn veelal aangewezen op goedkope woningen, die bijvoorbeeld in buurten met galerijflats te vinden zijn.

2.1 Samenstelling woningvoorraad

De woningvoorraad heeft zich – gezien vanuit het perspectief van de leefbaarheid – vrij goed ontwikkeld de afgelopen jaren. Vooral in de veertig aandachtswijken is de ontwikkeling positief te noemen. In de veertig aandachtswijken zijn - na een aanvankelijke daling van de vernieuwingsgraad tot 2000 - de fysieke ingrepen in de woningvoorraad de laatste jaren flink opgeschroefd. Die toename weerspiegelt vermoedelijk het beleid om middels fysieke herstructurering te komen tot een meer gedifferentieerde woningvoorraad. Uit recent onderzoek blijkt dat het vervangen van verouderde sociale huurwoningen door nieuwe koopwoningen leidt tot een meer gemêleerde de wijkbevolking, gelet op inkomens, huishoudenstype en etniciteit³, door instroom van bewoners van zowel autochtone als allochtone afkomst. In Nederland wordt jaarlijks tussen de 60.000 en 90.000 nieuwbouwwoningen aan de bestaande voorraad van zeven miljoen woningen toegevoegd en ongeveer 20.000 woningen onttrokken door sloop van woningen. Gemiddeld gesproken ligt de graad van vernieuwing van de nationale woningvoorraad tussen de 1 en 1,5 procent, zo blijkt uit figuur 1.

figuur 1 Vernieuwingsgraad woningvoorraad⁴

* Bron: Woningmutatie CBS, bewerking RIGO

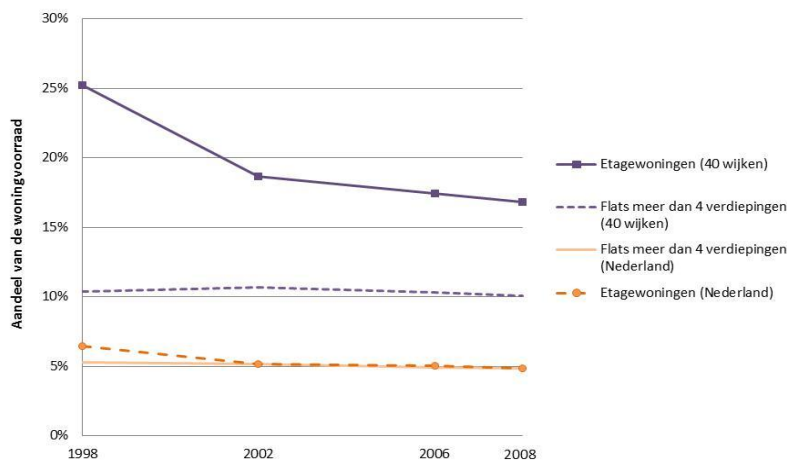
³ Dam, F. van et al, 'Nieuwbouw, verhuizingen en segregatie: effecten van nieuwbouw op de bevolkings-samenstelling van stadswijken', PBL, UU en NIDI, augustus 2010.

⁴ Vernieuwingsgraad is het maximum van sloop en nieuwbouw in een postcodegebied als aandeel van de woningvoorraad.

In figuur 2 is te zien dat het aandeel etagewoningen in de veertig aandachtswijken tussen 1998 en 2008 gedaald is van 25 naar 17 procent. Het aandeel flats met meer dan vier verdiepingen is ongeveer gelijk gebleven. Eerdere analyses hebben uitgewezen dat juist deze twee typen woningen negatief samenhangen met het leefbaarheidsoordeel van bewoners.⁵ In desbetreffende analyses werd gecorrigeerd voor andere kenmerken, zoals de bevolkingssamenstelling en de veiligheidssituatie. Deze twee typen woningen hangen dus negatief samen met het leefbaarheidsoordeel eerst en vooral vanwege de typen woningen zelf, en niet door andere kenmerken die veelvuldig voorkomen in en/of rond deze woningen.

Vanuit deze gedachte is de samenstelling van de woningvoorraad er in de aandachtswijken dus op vooruit gegaan, zowel op de kortere termijn sinds 2006, als op een langere termijn sinds 1998.

figuur 2 Ontwikkeling aandeel etagewoningen en flats met meer dan 4 verdiepingen

* Bron: WDM, bewerking RIGO

Eigendomsverhouding

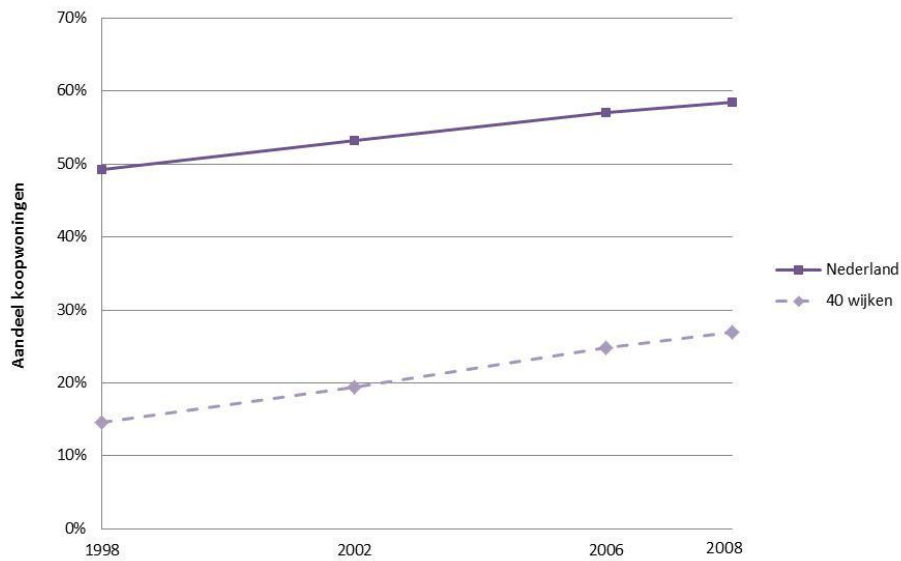
Een ander veelvuldig ingezet instrument in de aanpak van buurten en wijken is de verkoop van (sociale) huurwoningen. Buiten het financiële aspect voor corporaties is het achterliggende idee dat bewoners zich meer betrokken voelen bij een eigen woning en de directe woonomgeving dan wanneer ze een woning huren. Tevens kan het in kwetsbare buurten ook zorgen voor een meer gemengde bevolking als de huurwoningen verkocht worden aan midden- en hoge inkomens. Uit de publicatie *'Kwaliteit van buurt en straat'* kwam ook naar voren dat naarmate het aandeel koopwoningen toeneemt, het leefbaarheidsoordeel enigszins toeneemt.

Dit beleidsinstrument wordt sinds de jaren negentig op grotere schaal ingezet. Tot op dat moment werden jaarlijks maximaal 5.000 sociale huurwoningen verkocht⁶, vanaf midden jaren negentig ligt de verkoop tussen de 10.000 en 20.000 sociale huurwoningen per jaar⁷

⁵ Leidelmeijer, K., G. Marlet e.a. *'De Leefbaarometer; Leefbaarheid in Nederlandse wijken en buurten gemeten en vergeleken – rapportage instrumentontwikkeling'*, RIGO en Atlas voor gemeenten i.o.v. VROM/WWI, mei 2008.

⁶ Neele, J. et al., *'Van huur- naar koopwoning: effecten van verkoop van huurwoningen'*, RIGO i.o.v. VROM, april 2008.

⁷ Overigens is dat beduidend minder dan de beleidsdoelstelling uit de Nota Wonen 2000 van toenmalig Minister Remkes. Hierin werd als beleidswens uitgesproken om in tien jaar tijd 700.000 huurwoningen te verkopen, waarvan 500.000 door corporaties. Later werd deze doelstelling terug gebracht tot 25.000 verkochte huurwoningen per jaar. Ook dat aantal wordt niet gehaald.

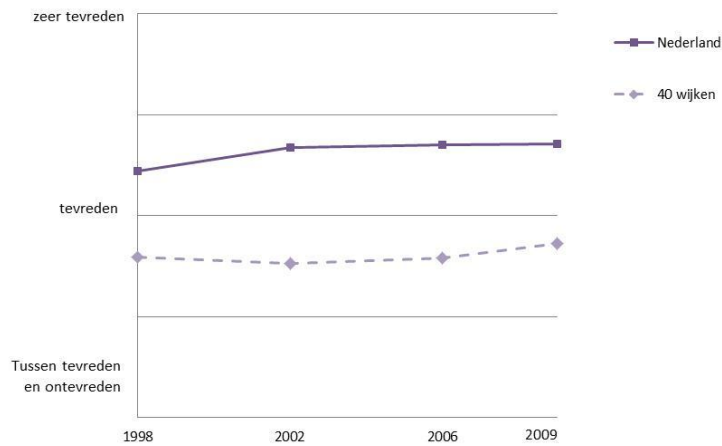
Figuur 3 Aandeel koopwoningen

* Bron: WDM, bewerking RIGO

Naast de verkoop van huurwoningen, ligt in de nieuwbouw het accent op de koopwoningmarkt. Gezamenlijk zorgen deze trends ervoor dat het eigenwoningbezit het afgelopen decennium met bijna een procent per jaar is toegenomen. Figuur 3 laat zien dat het aandeel koopwoningen is gestegen van 49 procent in 1998, naar 58 procent in 2008. In de veertig aandachtswijken is het eigenwoningbezit zelfs bijna verdubbeld, van 15 naar 27 procent.

2.2 Tevredenheid woning

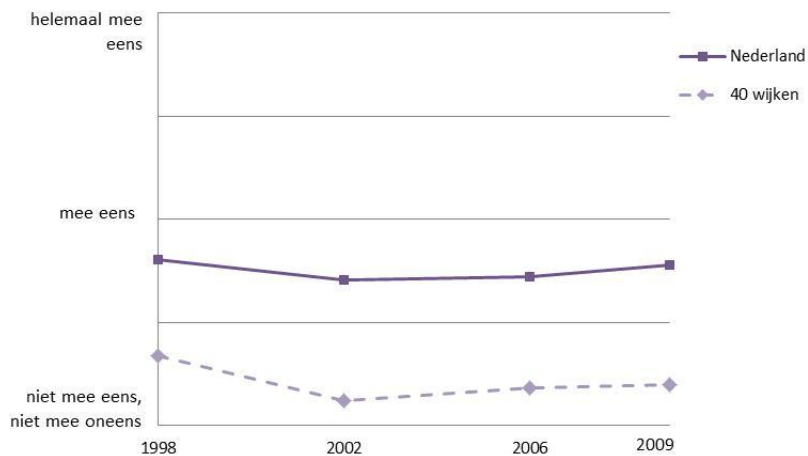
Gemiddeld gesproken ligt het bewonersoordeel met betrekking tot de eigen woning tussen tevreden en zeer tevreden in. In de veertig aandachtswijken is op lange termijn een lichte –en significante- verbetering van de tevredenheid met de woning te zien. De verbetering van de tevredenheid die tussen 2006 en 2009 aanwezig lijkt te zijn, is echter niet-significant. Al met al gaat de gemiddelde tevredenheid met de eigen woning redelijk gelijk op met ontwikkelingen in de woningvoorraad. Beide zijn vooruit gegaan, of op minst gelijk gebleven, zowel op korte als op lange termijn. De ontwikkeling in het bewonersoordeel komt overeen met de verandering in samenstelling van de woningvoorraad naar woningtype. Deze ontwikkelingen zijn zowel in Nederland als geheel, als in de veertig aandachtswijken te zien.

figuur 4 Tevredenheid woning

* Bron: WBO/WoON, bewerking RIGO

2.3 Aantrekkelijke bebouwing

De bewoners oordelen wat minder positief op de stelling of ze de bebouwing in de buurt aantrekkelijk vinden. Uit figuur 5 dat de gemiddelde Nederlander het niet volledig met deze stelling eens is. Over de gehele periode bekeken is deze perceptie ook nog iets gedaald, maar sinds 2002 wordt de bebouwing steeds aantrekkelijker gevonden. Deze trend is voor een deel zichtbaar in de veertig aandachtswijken, ware het niet dat sinds 2006 het oordeel gelijk is gebleven.

figuur 5 De bebouwing in deze buurt is aantrekkelijk

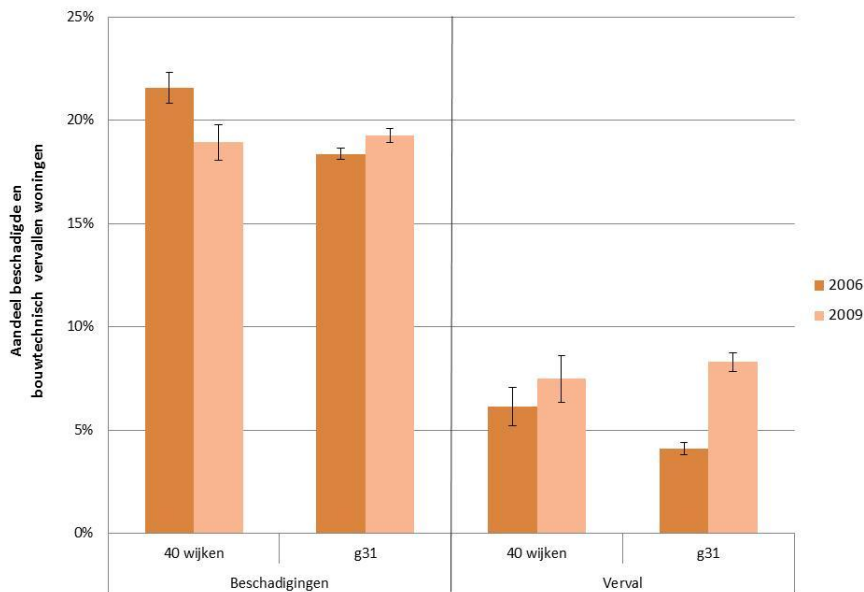
* Bron: WBO/WoON, bewerking RIGO

2.4 Staat van onderhoud

In deze paragraaf wordt ten slotte gekeken naar de onderhoudsstaat van de woningvoorraad. De staat van onderhoud is berekend op basis van de module Sociaal-Fysiek van het WoON. Hiervoor zijn inspecteurs de woningen van de geënquêteerden langs gegaan en hebben ze onder meer aangegeven in welke mate er beschadigingen aan de woning zijn en in welke mate dat

de woning bouwtechnisch vervallen is. Hieruit volgt dat de onderhoudsstaat van de gemiddelde Nederlandse woning in de G31⁸ achteruit is gegaan (zie figuur 6). Zowel wanneer gekeken wordt naar beschadigingen aan de woning, als naar bouwtechnisch verval ervan, is te zien dat dit significant is toegenomen. Een deel van de verklaring is mogelijk de toename van het eigenwoningbezit. Mensen die net een huis hebben gekocht – zeker de wat meer armlastige kopers van corporatiewoningen – zullen het meestal financieel te moeilijk hebben om een woning ook nog goed te kunnen onderhouden.

figuur 6 Beschadigingen en bouwtechnisch verval aan woningen

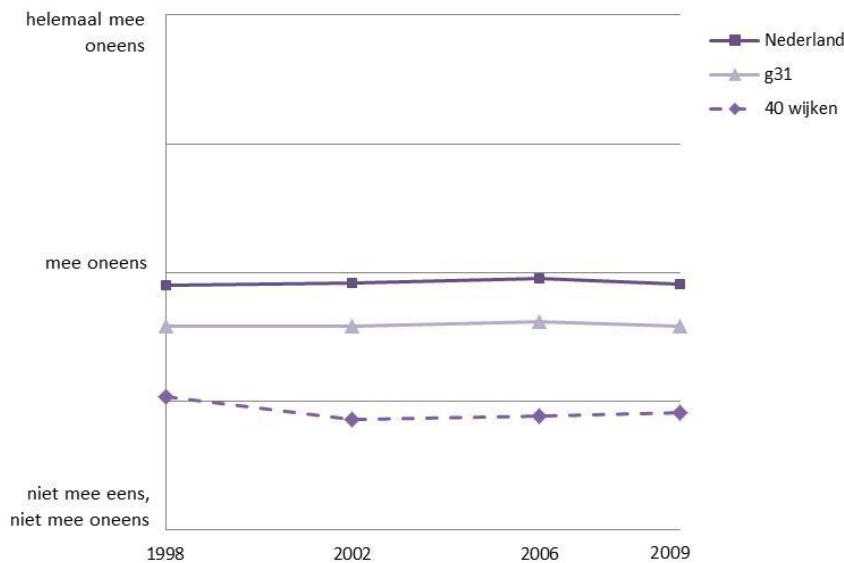

* Bron: WoON module Sociaal-Fysiek, bewerking RIGO

In de veertig aandachtswijken is de mate van beschadigingen van woningen daarentegen afgenomen. Het bouwtechnisch verval lijkt in eerste instantie te zijn toegenomen, maar deze ontwikkeling is niet-significant (te zien aan de overlappende foutbalkjes), en dus kan niet met zekerheid gesteld worden dat deze toename ook daadwerkelijk heeft plaatsgevonden. In de ogen van de bewoners is de onderhoudsstaat over de gehele periode significant gelijk gebleven, zo blijkt uit Figuur 7. De ontwikkeling van de perceptie in Nederland en de G31 is wel significant achteruit gegaan. De figuur laat overigens ook zien dat de bewoners nog steeds tevreden zijn met de onderhoudsstaat van de woning.

⁸ Inspecties zijn in 2009 alleen in de G31 uitgevoerd, de ontwikkeling kan dus ook alleen voor de G31 worden weergegeven.

Figuur 7 De woning is slecht onderhouden

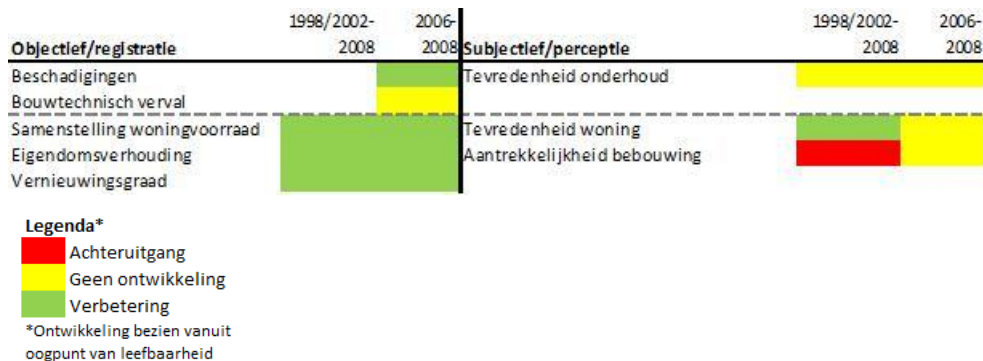
* Bron: WBO/WoON, bewerking RIGO

2.5 Samenvatting

In de veertig aandachtswijken hebben de fysieke ingrepen (vooral sinds 2005 ligt de vernieuwingsgraad flink hoger dan elders in Nederland) hun sporen nagelaten: op praktisch elk terrein is voortuitgang te zien, zo blijkt uit het linkerdeel van figuur 8. Het aandeel etagewoningen is behoorlijk gedaald en ook het aandeel hoogbouwflats (meer dan vier verdiepingen) is sinds 2002 aan het dalen. Het aandeel koopwoningen heeft in deze wijken bijna een verdubbeling (tot 27 procent in 2008) doorgemaakt. Zelfs het onderhoud van de woningen is - in tegenstelling tot gemiddeld in de G31 - volgens de inspecteurs verbeterd: het bouwtechnisch verval is gelijk gebleven en de mate van beschadigingen is afgenomen.

De perceptie is iets minder positief. Op de meeste terreinen is geen significante ontwikkeling te zien. Er is wel een langjarige trend zichtbaar dat men meer tevreden is met de woning en de bebouwing in de buurt aantrekkelijker gevonden wordt. Deze trends lopen gelijk op met de vernieuwingsgraad, die vanaf 2001 aan het stijgen is. Hiermee lijken de veertig aandachtswijken op het terrein van de woningvoorraad een inhaalslag op de rest van het land te hebben gemaakt.

figuur 8 Ontwikkelingen woningvoorraad 40 aandachtswijken

Hoofdstuk 3

Sociaal

De leefbaarheid in de buurt wordt voor een aanzienlijk deel bepaald door de sociaaleconomische bevolkingssamenstelling en de sociale cohesie in de buurt. In de publicatie *'Leefbaarheid door de tijd'* is onder meer naar voren gekomen dat veranderingen in de landelijke leefbaarheid in hoge mate veroorzaakt worden door (veranderingen) in de sociaaleconomische bevolkingssamenstelling. Zo hebben buurten waar relatief veel hoogopgeleiden of zelfstandigen woonachtig zijn, de leefbaarheid gemiddeld beter zien ontwikkelen dan andere buurten. Buurten waar daarentegen relatief veel jongeren, niet-westerse allochtonen of langdurig werklozen (al dan niet in een economisch kansrijke omgeving) wonen, hebben het relatief minder goed gedaan.⁹

De manier waarop mensen met elkaar omgaan hangt samen met de mate waarin zij het prettig vinden ergens te wonen. Overigens hoeft het niet te betekenen dat in de buurten waar de sociale cohesie hoog is, de leefbaarheid goed is. In bepaalde volkswijken is het juist prima gesteld met de sociale samenhang, terwijl de leefbaarheidsproblemen er evident zijn.

In dit hoofdstuk wordt ten eerste nagegaan wat de ontwikkelingen zijn geweest op een aantal – aan leefbaarheid gerelateerde – indicatoren met betrekking tot de bevolkingssamenstelling, en in de tevredenheid van de bewoners met de bevolkingssamenstelling, en ten tweede gekeken naar de ontwikkelingen in de perceptie van de sociale cohesie.

3.1 Ontwikkeling bevolkingssamenstelling

Vanaf 2010 gaan de eerste babyboomers de pensioengerechtigde leeftijd bereiken. De vergrijzing is echter al een tijd aan de gang, doordat een gestegen welvaart en een verbeterde gezondheidszorg ervoor gezorgd hebben dat de levensverwachting de afgelopen jaren is toegenomen. Het aandeel ouderen van 65 jaar en ouder is tussen 1998 en 2009 daardoor gestegen van 13 naar 15 procent, zo laat figuur 9 zien. In de veertig aandachtswijken is het aandeel ouderen gedaald van 14 naar 12 procent.

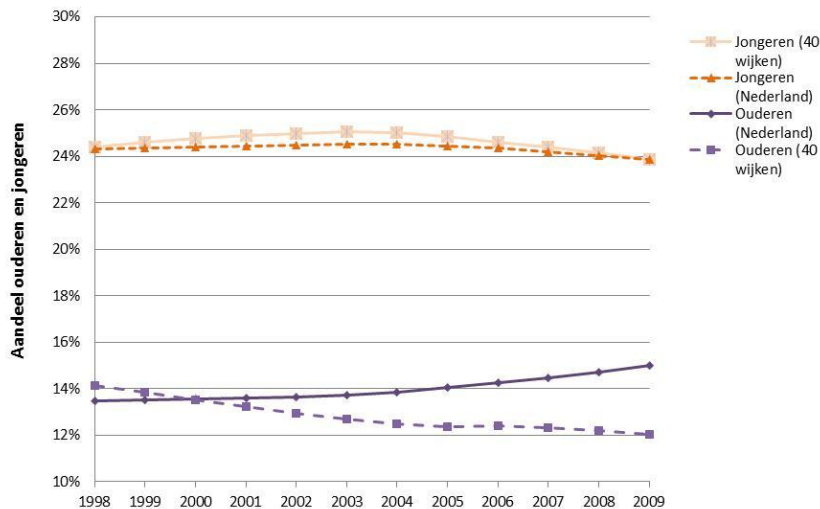
Het aandeel jongeren is in Nederland tussen 1998 en 2009 redelijk stabiel gebleven. Na een aanvankelijke toename is vanaf 2005 het aandeel aan het dalen. Ook in de veertig aandachtswijken is deze ontgroening sinds 2003 zichtbaar. De ontgroening wordt niet alleen veroorzaakt door een lager geboortecijfer, maar ook door de toegenomen levensverwachting, waardoor ouderen een steeds groter aandeel van de Nederlandse bevolking beslaan.

Het is niet eenvoudig om deze ontwikkelingen te relateren aan de leefbaarheid, omdat er niet onmiddellijk een ratio te bedenken is waarom leeftijd samenhangt met de leefbaarheid in de buurt. Leefbaarheidsproblemen hangen voornamelijk samen met de aanwezigheid van kansarme groepen, zoals mensen met een lage opleiding, werkloosheid, slechte huisvesting en geregeld van niet-westerse afkomst. Deze kwetsbare groepen komen in alle leeftijdscategorieën voor. Toch zijn er aanwijzingen dat het aandeel ouderen in een buurt positief samenhangt met

⁹ In absolute zin hebben deze buurten de leefbaarheid positief zien ontwikkelen, maar gecorrigeerd voor de uitgangssituatie hebben genoemde indicatoren een negatieve samenhang met de leefbaarheidsonwikkeling.

het leefbaarheidsoordeel.¹⁰ Een mogelijke achtergrond van deze samenhang kan gezocht worden in de beperkte verhuismobiliteit van deze groep, wat bevorderend kan werken voor de sociale samenhang. Tevens zijn er aanwijzingen dat het aandeel jongeren tussen tien en twintig jaar samenhangt met een negatieve leefbaarheidsontwikkeling.¹¹ Dit zou te maken kunnen hebben met de overlast die van (sommige groepen) jongeren uitgaat.

figuur 9 Aandeel ouderen (65 jaar en ouder) en jongeren (tot 20 jaar)

*bron: CBS, bewerking RIGO.

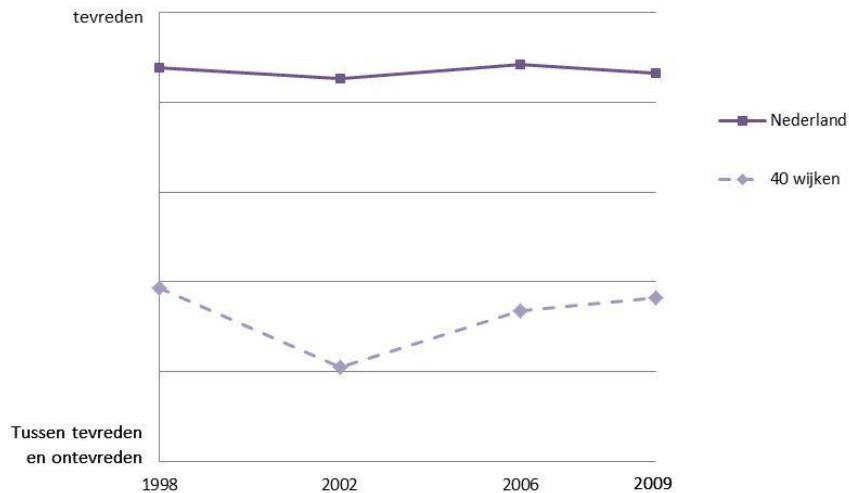
3.1.1 Tevredenheid met de bevolkingssamenstelling

De tevredenheid met de bevolkingssamenstelling van de buurt heeft een sterke relatie met het algemene leefbaarheidsoordeel van de bewoners. Uit de publicatie *'Kwaliteit van buurt en straat'* blijkt dat ongeveer 20 procent van de variantie in het algemene leefbaarheidsoordeel op rekening komt van de tevredenheid met de bevolkingssamenstelling. In de veertig aandachtswijken ligt de tevredenheid na een daling tussen 1998 en 2002, bij de laatste meting weer op hetzelfde niveau. De positieve ontwikkeling in tevredenheid tussen 2002 en 2008 is significant, die tussen 2006 en 2008 wijkt statistisch niet-significant van het gemiddelde af.

¹⁰ Leidelmeijer, K., G. Marlet e.a. *'De Leefbaarometer; Leefbaarheid in Nederlandse wijken en buurten gemeten en vergeleken – rapportage instrumentontwikkeling'*, RIGO en Atlas voor gemeenten i.o.v. VROM/WWI, mei 2008.

¹¹ Ministerie van VROM, *'Leefbaarheid door de tijd'*, RIGO en Atlas voor gemeenten i.o.v. VROM/WWI, oktober 2009.

figuur 10 Tevredenheid samenstelling bevolking

Bron: WBO/WoON, bewerking RIGO

3.1.2 Niet-westerse allochtonen

Het aandeel inwoners van niet-westerse afkomst is in Nederland tussen 1998 en 2008 gestegen van 8 naar 11 procent. De oorzaak van deze toename moet niet alleen in de migratie worden gezocht, maar ook in het hogere geboortecijfer van de allochtone vrouwen, in vergelijking met de autochtone vrouwen. In de veertig aandachtswijken is het aandeel van 39 naar 48 procent gestegen.¹²

Uit eerdere analyses is gebleken dat het aandeel niet-westerse allochtonen negatief samenhangt met de leefbaarheid¹³ en de ontwikkeling¹⁴ daarvan. Deze toename van het aandeel niet-westerse allochtonen duidt dus op een achteruitgang van de leefbaarheid, wanneer alle andere indicatoren die de leefbaarheid beïnvloeden gelijk zouden blijven. Uit de publicatie *'Kwaliteit van buurt en straat'* is echter gebleken dat het aandeel niet-westerse allochtonen weliswaar samenhangt met de mate of de bewoners tevreden zijn met de bevolkingssamenstelling van hun buurt, maar dat dit verband niet aanwezig is als het aandeel minder dan 10 procent bedraagt. Hierop aansluitend is veel hedendaags beleid in het kader van leefbaarheidsproblemen gericht op het spreiden van kansarme groepen, zodat er minder concentratie van deze groepen is en de leefbaarheidsproblemen in potentieel kwetsbare wijken beperkt blijven.

Daarom is in figuur 11 gekeken naar het aandeel bewoners dat te maken heeft met een concentratie van niet-westerse allochtonen. Als ondergrens voor een concentratie wordt de 10 procent gebruikt, die in *'Kwaliteit van buurt en straat'* werd gevonden. Hieruit volgt dat in Nederland het aandeel bewoners dat met deze concentratie van niet-westerse allochtonen in de directe woonomgeving te maken heeft, is toegenomen van ruim 20 naar ruim 30 procent. Dat betekent dat ongeveer één op drie Nederlanders leeft in een omgeving waar minstens 10 procent niet-westerse allochtonen woonachtig is. In de veertig aandachtswijken is het aandeel

¹² Bron: CBS-statline.

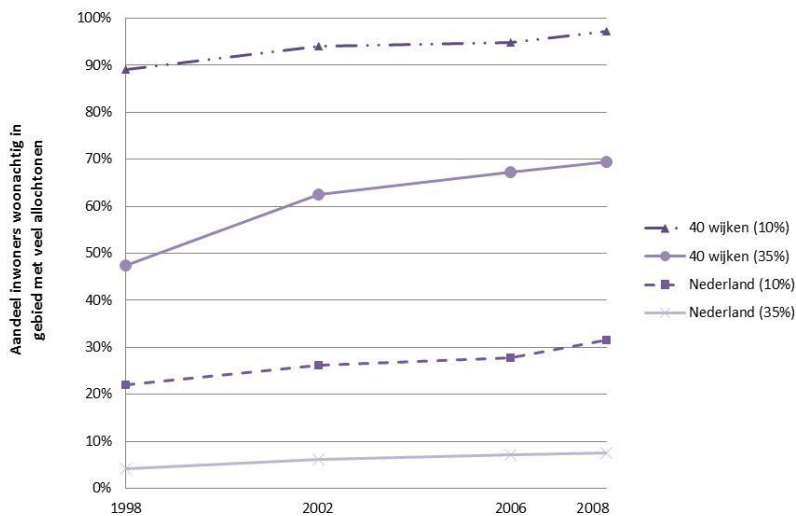
¹³ Leidelmeijer, K., G. Marlet e.a. *'De Leefbaarometer; Leefbaarheid in Nederlandse wijken en buurten gemeten en vergeleken – rapportage instrumentontwikkeling'*, RIGO en Atlas voor gemeenten i.o.v. VROM/WWI, mei 2008.

¹⁴ Ministerie van VROM, *'Leefbaarheid door de tijd'*, RIGO en Atlas voor gemeenten i.o.v. VROM/WWI, oktober 2009.

gestegen van bijna 90 naar 97 procent. Het aandeel bewoners dat te maken heeft met deze concentratie is de afgelopen jaren dus toegenomen.

In de publicatie *'Jongerenoverlast in perspectief'* is geconstateerd dat een aandeel van 35 procent niet-westerse allochtonen een drempelwaarde is waar meer jongerenoverlast ontstaat.¹⁵ In figuur 11 is daarom ook gekeken naar het aandeel bewoners dat te maken heeft met minimaal 35 procent niet-westerse allochtonen in de woonomgeving. In de veertig aandachtswijken is het aandeel bewoners dat te maken heeft met deze concentratie in tien jaar tijd van bijna 50 naar 70 procent gestegen. In Nederland als geheel is het aandeel bewoners dat te maken heeft met deze concentratie van 4 naar 8 procent gestegen..

figuur 11 Aandeel bewoners woonachtig in gebied¹⁶ met minimaal 10% of 35% niet-westerse allochtonen

*bron: CBS/GBA, bewerking RIGO.

3.1.3 Interetnische contacten

In een brief aan de Kamer neemt toenmalig Minister van WWI Van der Laan stelling tegen etnische concentratiebuurten, aangezien hier nauwelijks contact is tussen de oorspronkelijke bewoners en migranten. Hij waarschuwt voor het ontstaan van 'parallele gemeenschappen'.¹⁷ Uit onderzoek van het Sociaal-Cultureel Planbureau blijkt dat etnische concentratie inderdaad een belangrijke voorspeller is voor een beperkt aantal contacten met autochtone Nederlanders.¹⁸

In figuur 12 is te zien dat de laatste twee jaar meer bewoners van de veertig wijken het aantal contacten tussen allochtone en autochtone bewoners hebben zien afnemen dan toenemen. Per saldo zijn er dus minder interetnische contacten. In Nederland als geheel zijn er per saldo meer interetnische contacten.

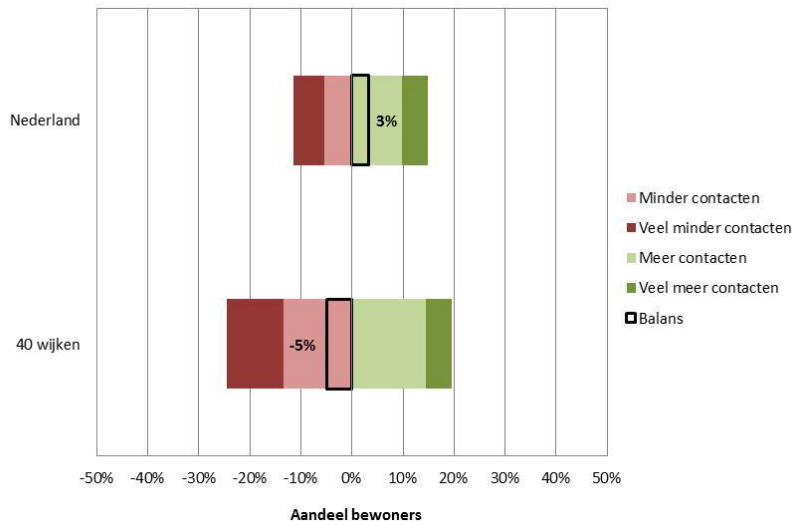
¹⁵ Leidelmeijer, K., A. Bogaerts, W. Roet: *'Jongerenoverlast in perspectief: Een analyse van de omstandigheden die van invloed zijn op de overlast van jongeren'*, RIGO i.o.v. VROM/WWI, 2010.

¹⁶ Binnen een straal van 200 meter.

¹⁷ VROM/WWI: *'Brief van de minister voor Wonen, Wijken en Integratie aan de Tweede Kamer der Staten-Generaal'*, Den Haag: Ministerie van VROM/WWI, 2009.

¹⁸ Gijsberts, M. et al: *'Maakt de buurt het verschil: de relatie tussen de etnische samenstelling van de buurt interetnisch contact en wederzijdse beeldvorming'*, Den Haag: SCP, maart 2010.

figuur 12 Ontwikkeling interetnische contacten in de buurt in 2007-2008

* Bron: WoON module Sociaal-Fysiek, bewerking RIGO

3.1.4 Werkloosheid

De hoogte van de werkloosheid wordt voor een belangrijk deel bepaald door macro-economische ontwikkelingen. Fluctuaties in de werkloosheid zijn dan ook evident. In 2008 was sprake van een hoogconjunctuur in Nederland. In de veertig aandachtswijken was het aandeel niet-werkende werkzoekenden gezakt van circa 12 procent in 1998 en 10 procent in 2006, tot ongeveer 7 procent in 2008.¹⁹ Gezien de eerder geconstateerde sterke samenhang tussen de werkloosheid en de objectief gemeten leefbaarheid betekent dit een aanmerkelijke verbetering van de leefbaarheid.

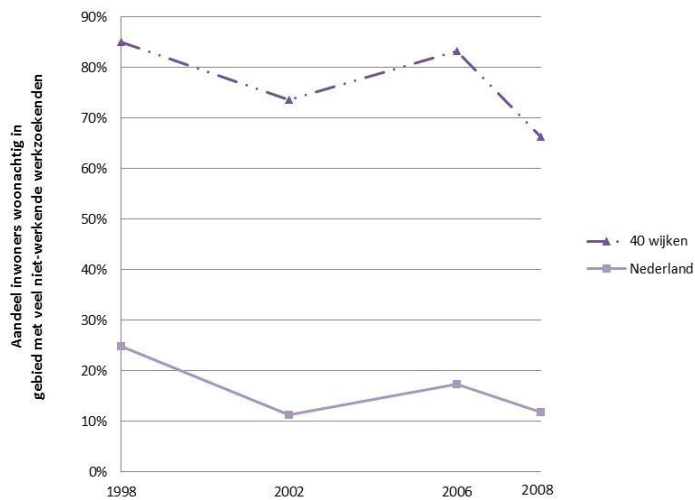
Met betrekking tot het verband tussen de werkloosheid en de tevredenheid met de samenstelling van de bevolking is er tot nu toe geen bewijs gevonden dat er een omslagpunt in waardering bestaat, zoals dat bij een aandeel van 10 procent niet-westerse allochtonen gevonden is. Toch geldt ook hier dat een concentratie van werklozen voor leefbaarheidsproblemen kan zorgen.

In figuur 13 is te zien hoeveel bewoners woonachtig zijn in een omgeving met minimaal 7 procent niet-werkende werkzoekenden (als aandeel van de potentiële beroepsbevolking).²⁰ In de veertig aandachtswijken heeft in 2008 twee derde van de bewoners te maken met een concentratie van werklozen in de woonomgeving, voor Nederland is dat 12 procent.

¹⁹ Bron: CWI/CBS.

²⁰ In tegenstelling tot de 10 en 35 procent niet-westerse allochtonen is 7 procent niet-werkende werkzoekenden geen omslagpunt. De 7 procent is op zichzelf een redelijk arbitraire grens. Dit percentage is uiteindelijk gekozen als grenswaarde omdat dit in 2008 het gemiddelde aandeel niet-werkende werkzoekenden in de veertig aandachtswijken was.

figuur 13 Aandeel bewoners woonachtig in gebied²¹ met minimaal 7% werklozen

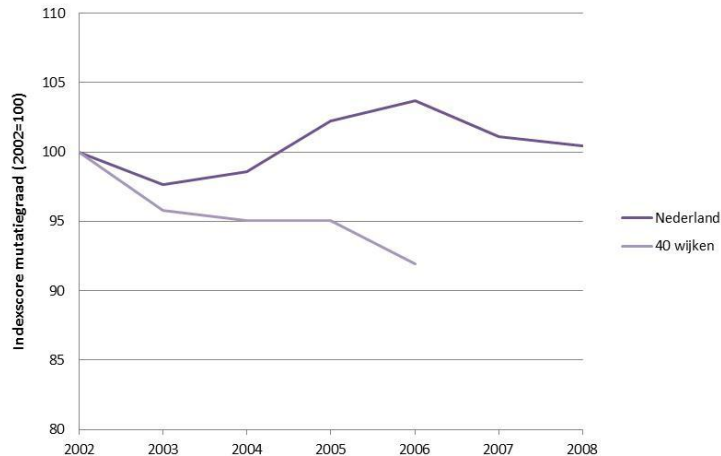

*bron: CWI/CBS, bewerking RIGO.

3.2 Sociale samenhang

3.2.1 Mutatiegraad

figuur 14 Mutatiegraad²²

* bron: CBS/Cendris

Een voorwaarde voor sociale samenhang in de buurt is dat mensen elkaar kennen en er sprake is van enige stabiliteit van de bevolking. In een situatie waar veel verhuisd wordt is de kans aanwezig dat mensen minder snel met elkaar vertrouwd raken en neemt als gevolg daarvan ook

²¹ Binnen een straal van 200 meter.

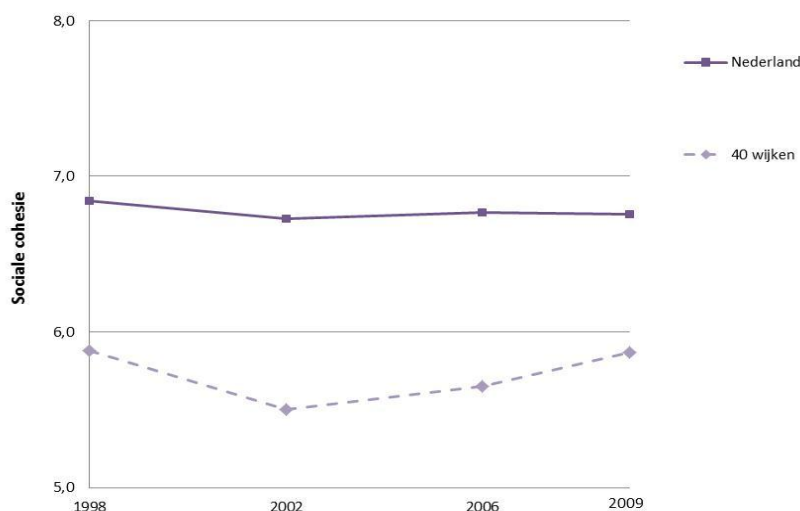
²² De mutatiegraad voor de veertig wijken is berekend op basis van gegevens uit het databestand van Cendris. Cendris is echter geen compleet bestand met alle verhuizingen, maar alleen van mensen die bij de TNT hun verhuizing hebben doorgegeven. Na 2006 is de dekking van dit databestand kleiner geworden, terwijl het totaal aantal verhuizingen niet is veranderd. Door deze trendbreuk in de data is het niet mogelijk een betrouwbare langjarige trend te laten zien.

hun tevredenheid met betrekking tot de bevolkingssamenstelling af. In de veertig aandachtswijken is er een trend zichtbaar van een afnemende mutatiegraad. Het aantal verhuizingen als aandeel van de bevolking is dus afgenomen. Dat zal vermoedelijk een positieve uitwerking hebben op de sociale samenhang.

3.2.2 Sociale cohesie

De sociale cohesie volgens de bewoners kan gemeten worden met behulp van de enquêtebestanden van VROM: het WBO en het WoON. Op basis van de vragen “ik voel me prettig”; “ik voel me thuis”; “ik woon in een gezellige buurt met veel saamhorigheid” en “mensen in deze buurt kennen elkaar nauwelijks” kan de GSB-indicator ‘Sociale cohesie’ worden samengesteld. Bij deze indicator impliceert een hogere score meer sociale cohesie. Tussen 1998 en 2002 is de sociale cohesie in Nederland en de veertig aandachtswijken achteruitgegaan, zo volgt uit figuur 15. Vervolgens volgt de sociale cohesie vanaf 2002 een stijgende trend. Daarmee loopt de sociale cohesie gelijk op met de trend van tevredenheid met de bevolkingssamenstelling. Ten slotte blijkt dat er vanaf 2006 een significante vooruitgang in de ontwikkeling van de sociale cohesie in de veertig aandachtswijken te zien is.

figuur 15 Sociale cohesie (GSB-indicator)

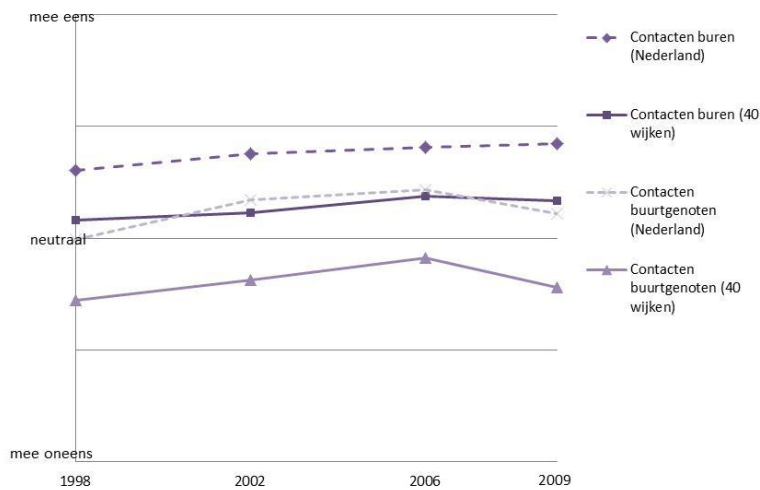

Bron: WBO/WoON, bewerking RIGO

3.2.3 Contacten met burens en buurtgenoten

De contacten met de burens zijn de afgelopen jaren toegenomen, zowel in Nederland als geheel, als in de veertig aandachtswijken (zie figuur 16). In de periode tussen 2006 en 2009 is in de aandachtswijken wel een kleine daling te zien, die echter niet-significant is. De trend met betrekking tot de contacten met de buurtgenoten is opvallend. Na een aanvankelijke verbetering is deze tussen 2006 en 2009 significant gedaald, vooral in de veertig aandachtswijken. In totaliteit betekent dit dat de contacten tussen buurtgenoten in Nederland tussen 1998 en 2009 significant gestegen zijn, maar in de veertig aandachtswijken gelijk zijn gebleven.

figuur 16 Veel contacten met burens en buurtgenoten

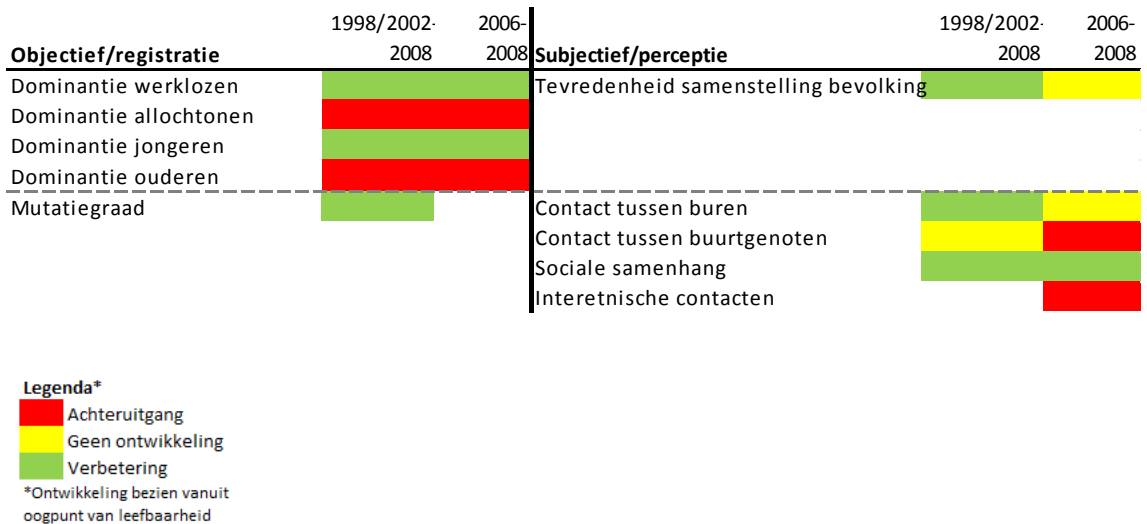

Bron: WBO/WoON, bewerking RIGO

3.3 Samenvatting

In de veertig aandachtswijken lijkt de perceptie met betrekking tot de ontwikkeling van de bevolkingssamenstelling positiever dan de daadwerkelijke ontwikkeling. Voor de objectieve indicatoren geldt dat naast een toename van de concentratie van de niet-westerse allochtonen ook een afname van het aandeel ouderen te zien is. Daar staat tegenover dat over de gemeten periode de mutatiegraad is gedaald. Op de andere terreinen loopt de ontwikkeling gelijk op met de rest van het land.

figuur 17 Ontwikkelingen bevolkingssamenstelling en sociale samenhang in de aandachtswijken

Ondanks het feit dat naast de toename van de concentratie niet-westerse allochtonen ook het aandeel ouderen zich negatief ontwikkeld heeft, zijn de bewoners meer tevreden met de bevolkingssamenstelling in hun buurt dan in 1998. Vanaf 2006 is deze tevredenheid gelijk geble-

ven. Opvallend is dat in Nederland als geheel de objectieve ontwikkelingen positiever zijn dan in de veertig aandachtswijken, en de perceptie juist omgekeerd.

Met betrekking tot de sociale samenhang is zowel de lange- als de kortetermijntrend positief. Het aantal contacten tussen burens is tot 2006 gestegen en vervolgens gelijk gebleven. Ten slotte is het aantal contacten tussen buurtgenoten en tussen autochtone en niet-westerse allochtonen de laatste jaren afgenomen.

Hoewel niet alle indicatoren een positieve ontwikkeling hebben doorgemaakt, is er sprake van een lichte verbetering in de veertig aandachtswijken op het terrein van de bevolkingssamenstelling en sociale samenhang. Aangezien deze ontwikkelingen niet veel afwijken van de ontwikkelingen in Nederland, is er geen sprake van een inhaalslag in de veertig aandachtswijken.

Hoofdstuk 4

Openbare ruimte

De openbare ruimte heeft voor veel mensen een verschillende betekenis. Eén van die betekenissen is dat er veel ontmoetingen tussen mensen plaatsvinden. In de eerste paragraaf wordt gekeken naar de aanwezigheid van ontmoetingsplaatsen in de woonomgeving.

De beperkte ruimte die er in steden in het bijzonder is, staat onder grote druk. De woningdichtheid geeft een indicatie van de verhouding tussen de bebouwing en de openbare ruimte weer: daar waar veel woningen staan is - variaties in bebouwingstypen daargelaten - minder plaats voor belangrijke onderdelen van de openbare ruimte. Er is minder mogelijkheid voor groen of andere voorzieningen, speelmogelijkheden voor kinderen zijn beperkt en de druk op de beperkt aanwezige openbare ruimte neemt toe. De (ontwikkeling van de) woningdichtheid komt in de tweede paragraaf aan bod.

De openbare ruimte heeft niet alleen een ontmoetingsfunctie, maar ook een gebruiksfunctie. In het bijzonder groenvoorzieningen in de woonomgeving zijn belangrijk als tegenhanger van de bebouwde omgeving, ter ontspanning of om tot rust te komen. De ontwikkeling van de groenvoorzieningen komt in de derde paragraaf aan bod.

Ten slotte komt de staat van de openbare ruimte aan bod. Er wordt in de vierde paragraaf gekeken naar de mate van vervuiling, bekladding en vernieling. Deze 'schoon en heel' onderwerpen geven aan of de openbare ruimte verloedert. En hierbij aansluitend wordt de blik op de ontwikkeling van de leegstand gericht. Leegstand heeft op zichzelf niet veel met de openbare ruimte te maken. Maar een buurt met veel leegstand ziet er al snel verloedert uit, met als consequentie voor de openbare ruimte dat deze minder aantrekkelijk wordt.

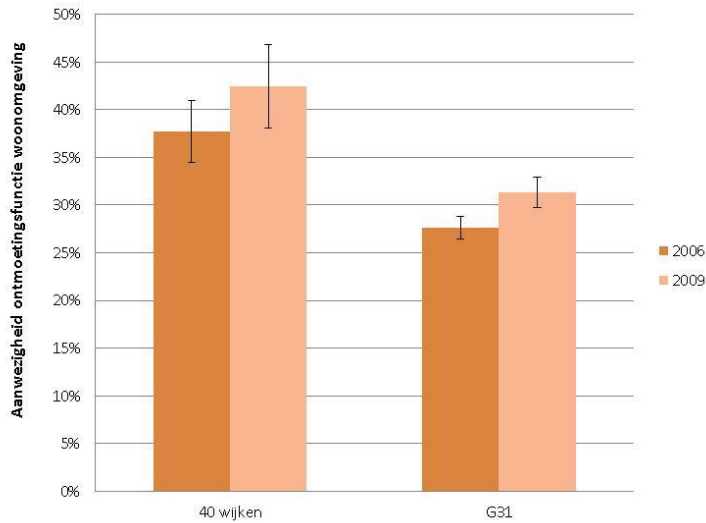
4.1 Ontmoetingsfuncties

In de openbare ruimte vindt een groot deel van de meer terloopse ontmoetingen tussen mensen plaats. Het zijn echter niet alleen de ontmoetingen waarbij mensen elkaar spreken die positief voor sociale cohesie kunnen zijn. Enkel de aanwezigheid van buurtgenoten kan ook voor een thuis- en veilig gevoel zorgen.²³

De inspecteurs van de module Sociaal-Fysiek van het WoON zijn bij de huizen van de geënquêteerden langs geweest. Eén van de dingen waar ze op gelet hebben is of er in de directe woonomgeving van het huis een ontmoetingsfunctie aanwezig is. Uit deze gegevens blijkt dat het aandeel huizen met een ontmoetingsfunctie in de directe omgeving de afgelopen jaren is toegenomen. In 2009 is bij ongeveer één op de drie huizen in de G31 een ontmoetingsfunctie aanwezig. In de veertig aandachtswijken geldt dit voor circa vier van de tien woningen. De toename die in figuur 18 te zien is, is echter niet-significant. Hierdoor kan niet met zekerheid gesteld worden of de gevonden toename ook daadwerkelijk heeft plaatsgevonden.

²³ Blokland, T., *'Ontmoeten doet ertoe'*, i.o.v. Vestia, 2008.

figuur 18 Aandeel woningen met ontmoetingsfuncties in de woonomgeving

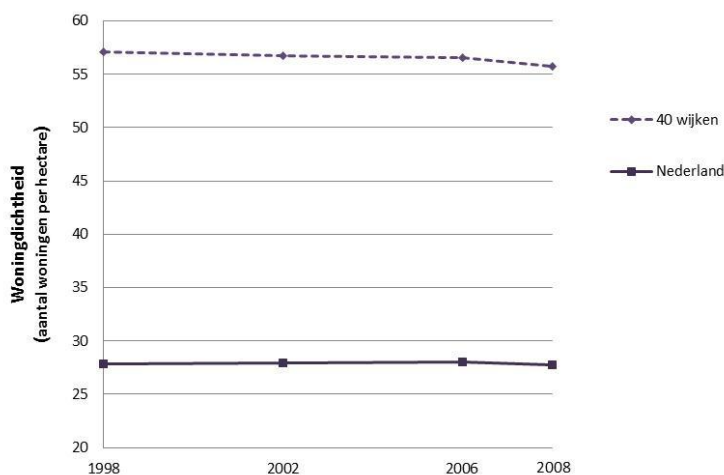

* Bron: WoON module Sociaal-Fysiek, bewerking RIGO

4.2 Woningdichtheid

De omvang van de groenvoorziening binnen de bebouwde kom is een maatstaf voor in hoeverre mensen zich aan de drukke woonomgeving kunnen onttrekken. Hoe druk die woonomgeving is – en daarbij aansluitend hoeveel plaats er voor de openbare ruimte is – kan worden weergegeven met behulp van de woningdichtheid. Binnen bebouwd gebied verdunt de woningvoorraad de laatste jaren. Dat heeft niet alleen te maken met de sloop van woningen, maar vooral met de lagere dichtheid waarin de nieuwbouw tot stand komt (in vergelijking met de dichtheid van de bestaande voorraad).²⁴ De daling tussen 2006 en 2008 is overigens beperkt, aangezien de woningvoorraad een sterke constante factor is. Woningen worden nu eenmaal voor vele decennia gebouwd.

figuur 19 Woningdichtheid binnen bbg²⁵

*bron: Woningmutaties CBS en Bodemstatistiek, bewerking RIGO.

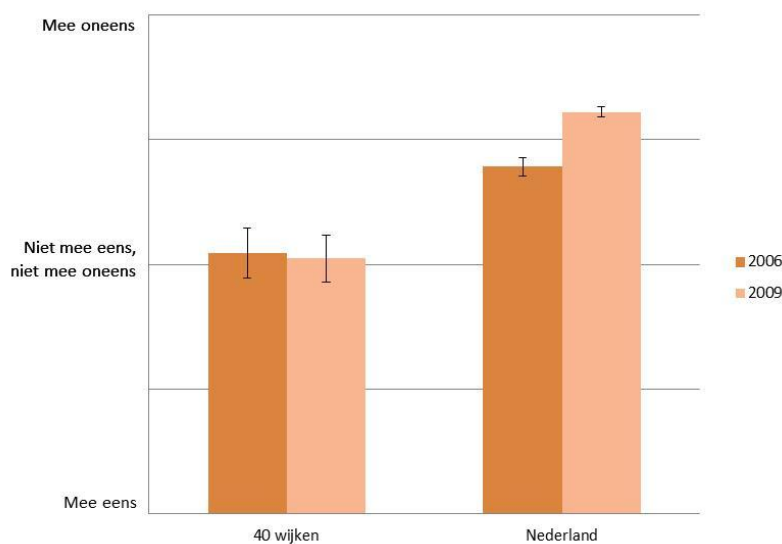
²⁴ Piek, M. et al.: 'Verdichten met lagere dichtheid', NovaTerra juni 2010, p. 18-23.

²⁵ BBG = Bestaand Bebouwd Gebied (binnen de bebouwde kom).

In de veertig aandachtswijken is de afname van de dichtheid sterker geweest dan in Nederland. Was de dichtheid in 1998 nog 57,1 woning per hectare, in 2008 was deze gedaald naar 55,7 in de aandachtswijken. De veelgehoorde opvatting dat herstructurering leidt tot verdichting blijkt gemiddeld gesproken dus niet te kloppen. In Hoofdstuk 2 kwam al naar voren dat de omvang van de fysieke ingrepen in deze wijken relatief groter is dan in de rest van Nederland. En deze fysieke ingrepen zijn in veel gevallen gericht op het vervangen van hoogbouw met veel woningen door complexen met een beperkter aantal woningen, of door eengezinswoningen.

De woningdichtheid is zowel in de aandachtswijken als in Nederland dus licht gedaald. Dat betekent dat de druk op de openbare ruimte is afgenomen. Toch is dit niet wat bewoners in Nederland ervaren (figuur 20). In de veertig aandachtswijken is de daling van de woningdichtheid groter geweest dan in Nederland. Maar in de ogen van de lokale bewoners is de dichtheid niet veel veranderd. De mening van deze bewoners bevindt zich daarmee de laatste jaren op een constant en neutraal niveau.

figuur 20 Oordeel over de stelling "woningen in de buurt staan dicht op elkaar"

* Bron: WoON module Sociaal-Fysiek, bewerking RIGO

4.3 Groenvoorziening

Groenvoorzieningen komen in verschillende vormen en maten. Bos, hei en duin hebben een belangrijke recreatiefunctie, maar voor veel mensen liggen deze voorzieningen niet naast de deur. Stadsparken en –plantsoenen spelen voor bijvoorbeeld stedelijke bewoners een belangrijke rol ter ontspanning of om tot rust te komen. Zo heeft onderzoek uitgewezen dat de aanwezigheid van flora en fauna in de woonomgeving bijdraagt aan het welzijn van de mens en het leefklimaat bevordert.²⁶ Het is dan ook een belangrijk onderdeel van de openbare ruimte binnen de bebouwde kom. Daartegenover staat dat eerdere analyses hebben uitgewezen dat groen in combinatie met vroeg-naoorlogse bouw negatief samenhangt met de leefbaarheid.²⁷

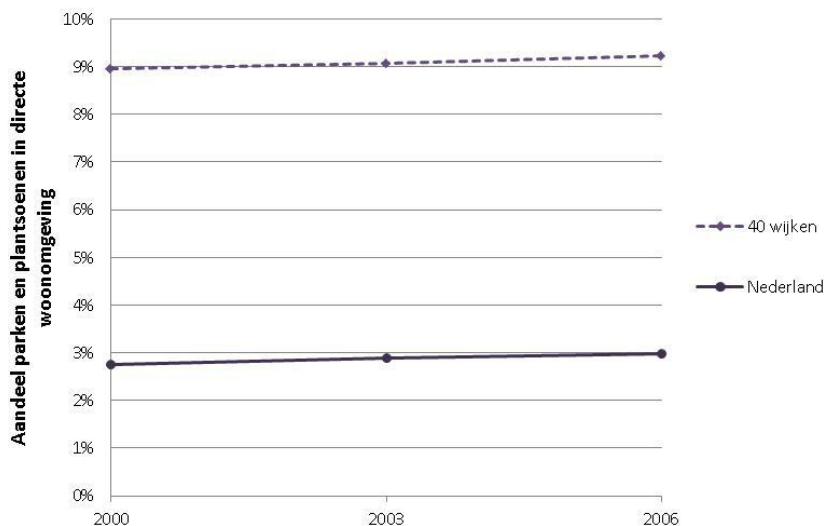
²⁶ Bron: Kennisnetwerk Groen en de Stad.

²⁷ Leidelmeijer, K., G. Marlet e.a., 'De Leefbaarometer: Leefbaarheid in Nederlandse wijken en buurten gemeten en vergeleken – rapportage instrumentontwikkeling', RIGO en Atlas voor gemeenten i.o.v. VROM/WWI, mei 2008.

De omvang van dit soort groenvoorzieningen in de woonomgeving heeft een redelijk constant karakter. Dat is niet onlogisch omdat het merendeel van de ruimte binnen de bebouwde kom al in gebruik is. Is het niet door gebouwen of wegen, dan liggen er al parken of plantsoenen. Toch laat figuur 21 zien dat het aandeel parken en plantsoenen binnen de bebouwde kom aan het toenemen is, zowel in Nederland als in de veertig wijken.²⁸ Deze ontwikkeling is opmerkelijk in het licht van het idee dat bij herstructurering flats en groen worden ingeruild voor eengezinswoningen. Toch heeft ook eerder onderzoek al uitgewezen dat het aandeel parken en plantsoenen toeneemt, omdat deze in nieuwe woongebieden worden aangelegd.²⁹

Het aandeel parken en plantsoenen maakt in de veertig aandachtswijken 9 procent uit van het totale oppervlak binnen de bebouwde kom. In de vorige paragraaf bleek al dat de woningdichtheid in de veertig aandachtswijken hoger ligt dan in de rest van Nederland. Deze uitkomsten lijken op het eerste oog tegenstrijdig. Maar in de veertig –veelal naoorlogse - aandachtswijken staan veel hoogbouwflats (=hoge dichtheid), met daaromheen veel groen.

figuur 21 Aandeel parken en plantsoenen in directe woonomgeving (binnen bbg³⁰)

* Bron: Bodemstatistiek, bewerking RIGO

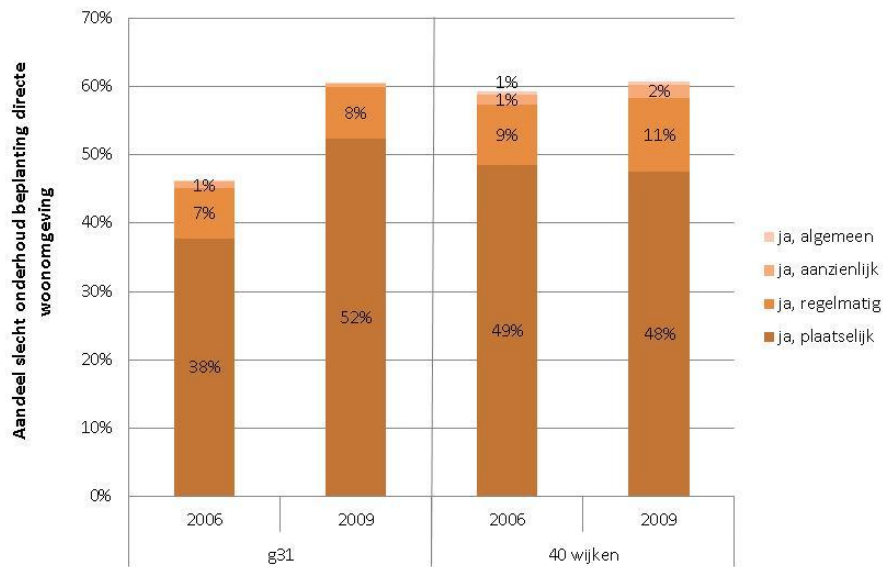
Opvallend is dat het aandeel groen in deze buurten drie keer zo groot is als in Nederland. Dat heeft er mede mee te maken dat de naoorlogse wijken ruim zijn opgezet, met veel groen tussen de flatgebouwen. De veertig aandachtswijken zijn voornamelijk in de decennia na de oorlog gebouwd.

De inspecteurs van de module Sociaal-Fysiek hebben gekeken naar de onderhoudsstaat van de beplanting. In de veertig aandachtswijken is de staat van onderhoud gelijk gebleven en is het niveau nu bijna gelijk aan dat in de G31. Het belangrijkste verschil is dat in de veertig aandachtswijken de slecht onderhouden beplanting gemiddeld in een iets slechtere toestand is.

²⁸ In de Bodemstatistiek is alleen groen opgenomen dat aaneengesloten één hectare beslaat. Ieder (postzegel)park, plantsoen of andersoortige groenstrook met een kleiner oppervlak is niet meegenomen. Het aandeel parken en plantsoenen is daarom een onderschatting van het werkelijke aandeel groen in de woonomgeving.

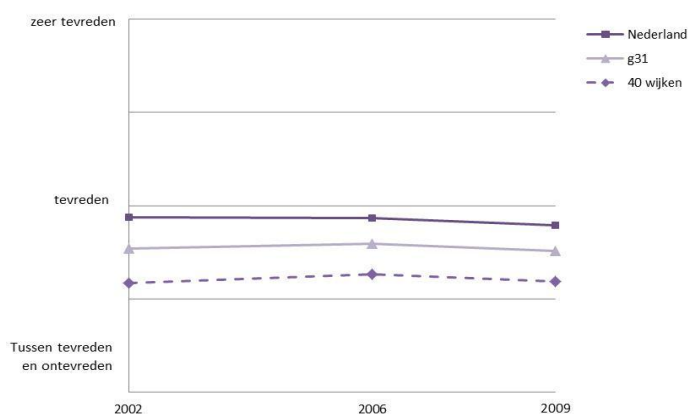
²⁹ Reijden, H. van der, e.a., 'De ruimte voor woningbouw binnen het bestaand bebouwd gebied', RIGO en Goudappel Coffeng BV, december 2008.

³⁰ BBG = Bestaand Bebouwd Gebied (binnen de bebouwde kom).

figuur 22 Aandeel slechte onderhouden beplanting

* Bron: WoON module Sociaal-Fysiek, bewerking RIGO

Daar waar de groenvoorziening binnen de bebouwde kom iets is toegenomen, is de onderhoudsstaat van de beplanting dus afgenomen. De tevredenheid van de bewoners met het groen in de buurt is ook significant iets afgenomen, zo laat figuur 23 zien. Dit geldt zowel voor Nederland in het algemeen als de G31 specifiek. In de veertig aandachtswijken is de onderhoudsstaat van de beplanting gelijk gebleven en het aandeel groen toegenomen. De tevredenheid van de bevolking met het groen is echter gelijk gebleven de afgelopen jaren. De lichte verschuivingen die te zien zijn, zijn niet-significant.

figuur 23 Tevredenheid groen in de buurt

*bron: WBO/WoON, bewerking RIGO.

4.4 Schoon en heel

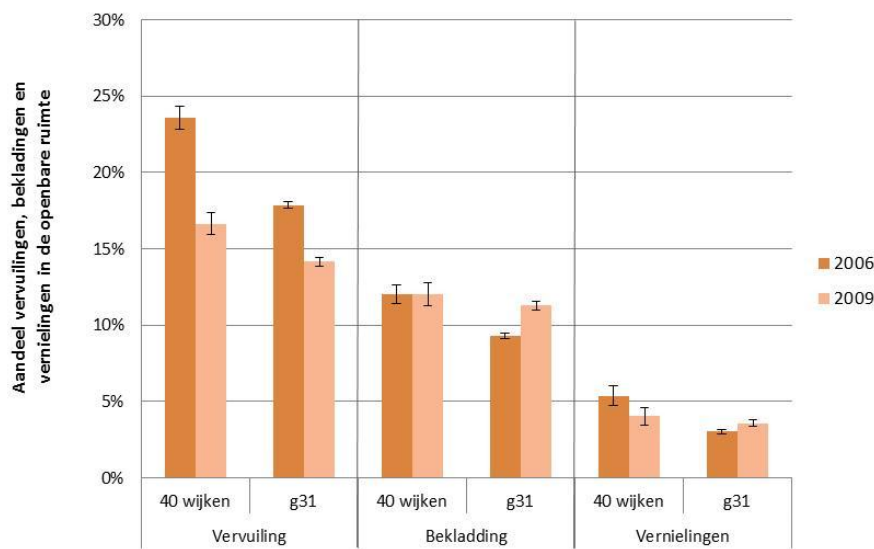
Een aantrekkelijke openbare ruimte draagt bij aan het thuis- en veiligheidsgevoel van mensen. Dit kan weer voor een zelfversterkend effect zorgen: mensen die zich veilig voelen, zullen eer-

der ontmoetingen met anderen aangaan, wat de veiligheidsgevoelens weer verder versterkt. Mensen zullen hierdoor positiever oordelen over hun woning en woonomgeving.³¹

In het kader van de module Sociaal-Fysiek, is door de inspecteurs beoordeeld of er in de directe woonomgeving van de respondenten tekenen zijn van bijvoorbeeld vervuiling, bekladding en vernieling van de openbare ruimte. Hiermee kan een inschatting gemaakt worden over de aantrekkelijkheid van de openbare ruimte, en de ontwikkeling daarvan. Op basis van deze informatie zijn samengestelde schaalscores berekend, waarbij 100 procent betekent dat de inspecteurs op alle deelonderwerpen van vervuiling, bekladding of vernieling het meest negatieve inspectieoordeel hebben gegeven.

Het beeld dat uit figuur 24 naar voren komt, is dat gemiddeld in de G31, de bekladdingen en vernielingen zijn toegenomen, maar dat de vervuiling is afgenomen. In de veertig aandachtswijken is de ontwikkeling gunstiger geweest. De mate van bekladding is gelijk gebleven, terwijl zowel de vervuiling als de vernielingen zijn afgenomen.

figuur 24 Aandeel vervuilingen, vernielingen en bekladdingen in de openbare ruimte

* Bron: WoON module Sociaal-Fysiek, bewerking RIGO

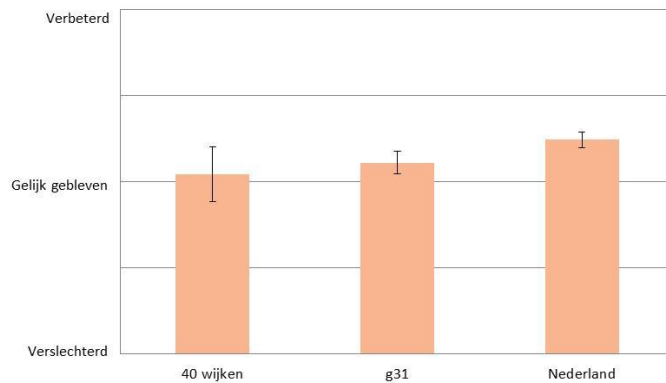
Daar waar de inspecties in de veertig aandachtswijken een vrij positief beeld laten zien op het vlak van de verloedering van de openbare ruimte, wijst de perceptie van de ontwikkeling van verschillende aspecten van verloedering niet (volledig) dezelfde richting op. Wanneer op basis van de onderliggende indicatoren ontwikkeling van vandalisme, rommel op straat en onderhoud een samengestelde indicator wordt gemaakt, is te zien dat de in de aandachtswijken de ontwikkeling van de verloedering in de ogen van de bewoners een kleine, maar statistisch niet significante, positieve ontwikkeling laat zien³².

³¹ KEI: 'Betekenis van de openbare ruimte', www.kei-centrum.nl.

³² Dit in tegenstelling tot eerder gepubliceerde resultaten in het onderzoek 'Het wonen overwogen'. In dat onderzoek werd de ontwikkeling van de verloedering in beeld gebracht door de perceptie van verloedering in 2009 te vergelijken met de perceptie van verloedering in 2006. Hieruit kwam een toename van de verloedering naar voren. In dit onderzoek is met aanvullende data de ontwikkeling van de verloedering in beeld gebracht door daadwerkelijk aan mensen te vragen of ze de verloedering hebben zien toenemen of afnemen. Hieruit komt naar voren dat volgens de buurtbewoners gemiddeld genomen geen sprake is

Deze ontwikkeling is niet alleen op de samengestelde indicator zichtbaar. De drie achterliggende indicatoren laten dezelfde trend zien. Dit leidt tot de conclusie dat objectief meetbare (positieve) ontwikkelingen op het vlak van verloedering (nog) niet (volledig) doorspelen in de perceptie van de wijkbewoners.

figuur 25 Perceptie van ontwikkeling verloedering in 2007-2008

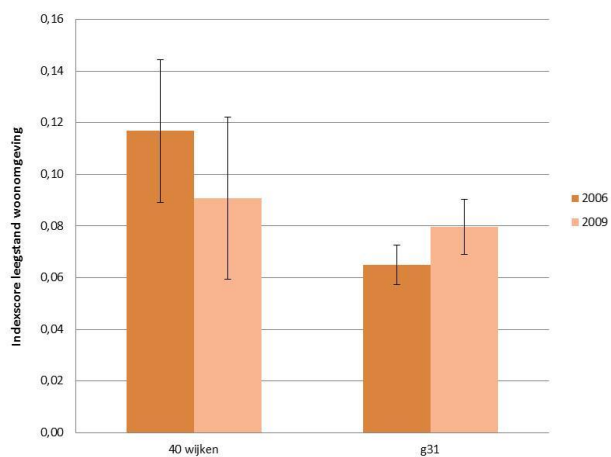

* Bron: WoON module Sociaal-Fysiek, bewerking RIGO

4.5 Leegstand

Leegstaande woningen hebben op zichzelf niet zoveel met de openbare ruimte van doen. Toch sluit het wel aan bij het vorige onderwerp van verloedering. Een buurt met veel leegstand lijkt al snel te verloederen, waardoor de openbare ruimte ook minder aantrekkelijk wordt. De inspecteurs van de module Sociaal-Fysiek hebben gekeken of er leegstand in de omgeving van de door hen geïnspecteerde woningen is (figuur 26). In de veertig aandachtswijken lijkt een daling van de leegstand te hebben plaatsgevonden. Deze ontwikkeling is echter niet-significant. Ook de toename van de leegstand in de g31 is niet-significant.

figuur 26 Leegstand in de woonomgeving

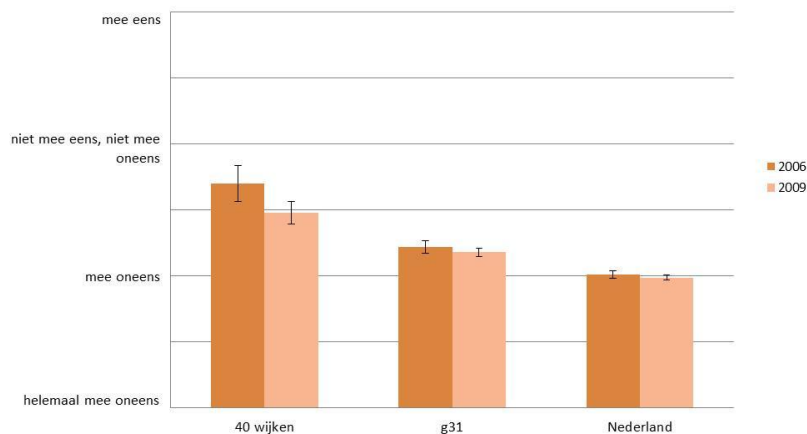

* Bron: WoON module Sociaal-Fysiek, bewerking RIGO

van een toename van de verloedering. Daarnaast volgt uit objectieve waarnemingen van de woonomgevingsinspecteurs dat de vervuiling en vernielingen afgenomen zijn.

Wanneer aan de bewoners dezelfde vraag gesteld wordt, blijkt dat ze eenzelfde mate van leegstand ervaren in hun buurt als in 2006 (zowel in Nederland algemeen als in de g31 specifiek). In de veertig aandachtswijken is wel een significante verbetering van de perceptie te zien wat aansluit bij de – net niet significante - verbetering op dit punt voor wat betreft de inspecties. Ook hier lopen percepties en inspecties dus wat uit elkaar.

figuur 27 Oordeel of er veel leegstand in de buurt van de bewoners is

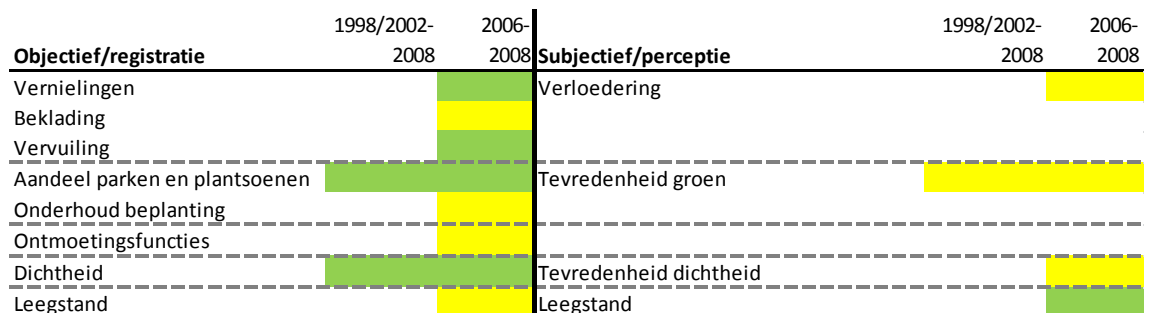

* Bron: WoON module Sociaal-Fysiek, bewerking RIGO

4.6 Samenvatting

In de veertig aandachtswijken is op alle terreinen van de ontwikkeling in de openbare ruimte ofwel vooruitgang geboekt, ofwel is de situatie gelijk gebleven. Op geen enkel terrein is achteruitgang te zien. Om te beginnen is de mate van vernieling en bekladding afgenomen, en de mate van bekladding gelijk gebleven. Tegelijkertijd is de perceptie van de verloedering gelijk gebleven. In de ogen van de bewoners is de leegstand wel gedaald. Op basis van de objectieve cijfers lijkt dit ook te gebeuren, ware het niet dat deze ontwikkeling niet-significant is.

figuur 28 Ontwikkeling openbare ruimte in de aandachtswijken

Legenda*

- Achteruitgang
- Geen ontwikkeling
- Verbetering

*Ontwikkeling gezien vanuit oogpunt van leefbaarheid

Het aandeel groen in de woonomgeving is toegenomen en het onderhoud van de beplanting is op hetzelfde niveau gebleven. De tevredenheid met de groenvoorziening is tevens gelijk gebleven. Ten slotte is de woningdichtheid afgenomen, maar is het aantal ontmoetingsfuncties gelijk gebleven. De perceptie van de dichtheid is ook op hetzelfde niveau gebleven.

Op verschillende deelaspecten van de openbare ruimte hebben de veertig aandachtswijken vooruitgang geboekt. Deze ontwikkeling is sterker geweest ten opzichte van de rest van het land. Er is dus sprake van een inhaalslag.

Hoofdstuk 5

Veiligheid en overlast

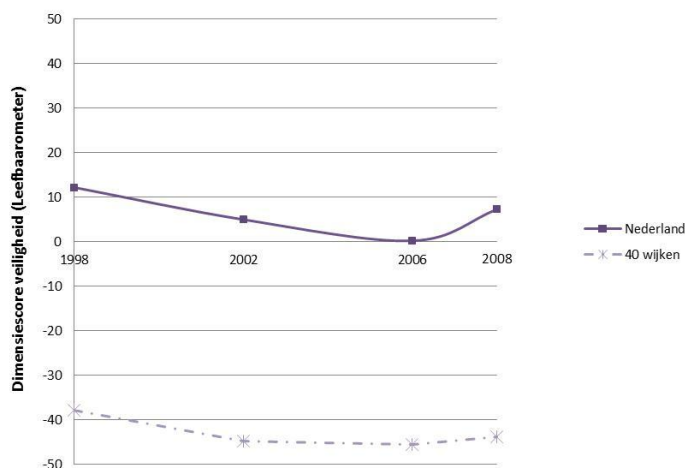
De kwaliteit van de woon- en leefomgeving hangt mede af van de veiligheidssituatie. Het gaat daarbij niet alleen om geweldsmisdrijven, inbraken of overlast, maar ook om sociale veiligheid. Gevoelens met betrekking tot sociale veiligheid worden onder meer bepaald door de aanwezigheid van 'enge plekken' of de afwezigheid van toezichtsmogelijkheden.

In dit hoofdstuk wordt allereerst gekeken naar de ontwikkeling van de veiligheidssituatie, zowel vanuit registratiebestanden als vanuit het oogpunt van de bewoners. Vervolgens wordt het oog gericht op de sociale veiligheid. Aan de objectieve kant wordt gekeken naar de aanwezigheid van 'enge plekken' en toezichtsmogelijkheden. Aan de subjectieve kant komt de ervaren sociale veiligheid en vermijdingsgedrag aan bod.

5.1 Veiligheidssituatie

In het kader van de ontwikkeling van de Leefbaarometer is onderzocht welke (landelijke geregistreerde) veiligheidsindicatoren samenhangen met het bewonersoordeel met betrekking tot de leefbaarheid van de woonomgeving.³³ Hieruit volgde dat vernielingen, verstoring van de openbare orde, geweldsmisdrijven, diefstal uit auto's en overlast (van o.a. drugsgebruik, jongeren, omwonenden etc.) significant samenhangen met dat bewonersoordeel. Deze vijf indicatoren – afkomstig uit registratiebestanden van de politie en de politiemonitor - zijn samengevoegd tot één samengestelde dimensie waarmee de objectieve ontwikkeling van de veiligheid in beeld kan worden gebracht.

figuur 29 Ontwikkeling veiligheidssituatie**

*bron: Leefbaarometer (RIGO en Atlas voor gemeenten)

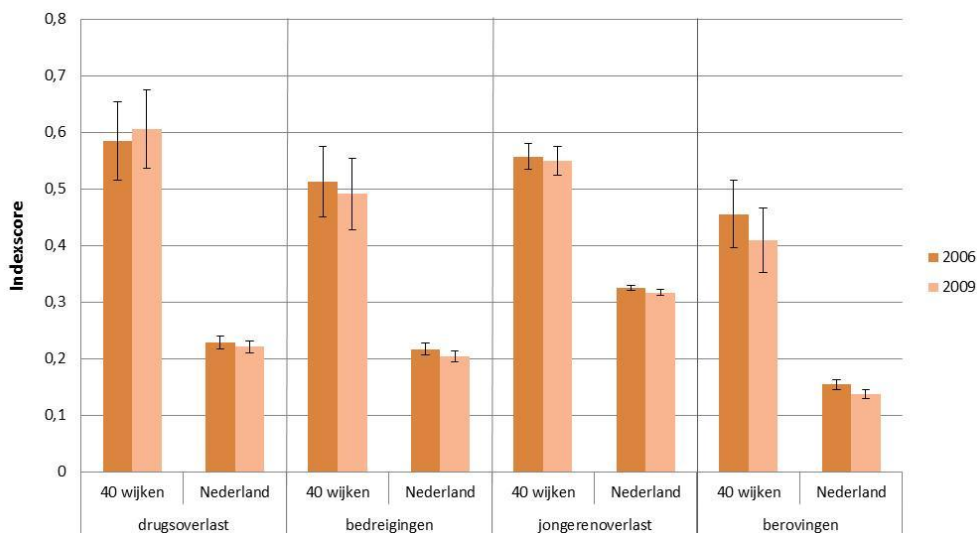
** Samengestelde indicator. Gestandaardiseerd t.o.v. gemiddelde veiligheidssituatie in Nederland 2006. Score van -50 (zeer onveilig) tot 50 (zeer veilig).

³³ Leidelmeijer, K., G. Marlet e.a. 'De Leefbaarometer; Leefbaarheid in Nederlandse wijken en buurten gemeten en vergeleken – rapportage instrumentontwikkeling', RIGO en Atlas voor gemeenten i.o.v. VROM/WWI, mei 2008.

In figuur 29 is te zien dat na een aanvankelijk verslechtering, de veiligheidssituatie sinds 2006 weer aan het verbeteren is. De aanvankelijke verslechtering werd veroorzaakt door een toenemend aantal geweldsmisdrijven, terwijl de achtergrond van de daaropvolgende verbetering moet worden gezocht in een afnemende mate van overlast.³⁴ In de veertig aandachtswijken is overigens de verbetering van de veiligheidssituatie – in verhouding met Nederland in het geheel – iets achtergebleven, maar volgt zij wel dezelfde trend.

Aan de bewoners is ook gevraagd in welke mate bepaalde vormen van overlast en misdrijven in de buurt voorkomen. Hieruit blijkt dat niet alleen de registraties tussen 2006 en 2009 een verbetering hebben laten zien, maar dat ook de perceptie van veiligheid op zijn minst gelijk is gebleven. In de ogen van de bewoners zijn de berovingen gedaald en de mate van jongerenoverlast, bedreigingen en drugsoverlast gelijk gebleven.

Figuur 30 Perceptie van vóórkomen van drugsoverlast, bedreigingen, jongerenoverlast en berovingen**

* Bron: WoON module Sociaal-Fysiek/WoON module Woningmarkt, bewerking RIGO

**Indexscore: Een hogere score betekent meer voorkomen van betreffende aspect

In de veertig aandachtswijken zijn geen significante ontwikkelingen geconstateerd. De objectieve veiligheidsindicator heeft wel een vooruitgang laten zien, maar deze was veel kleiner dan in het gehele land. Dat zou kunnen verklaren dat de perceptie van veiligheid in de veertig wijk gemiddeld genomen niet is verbeterd tussen 2006 en 2009.

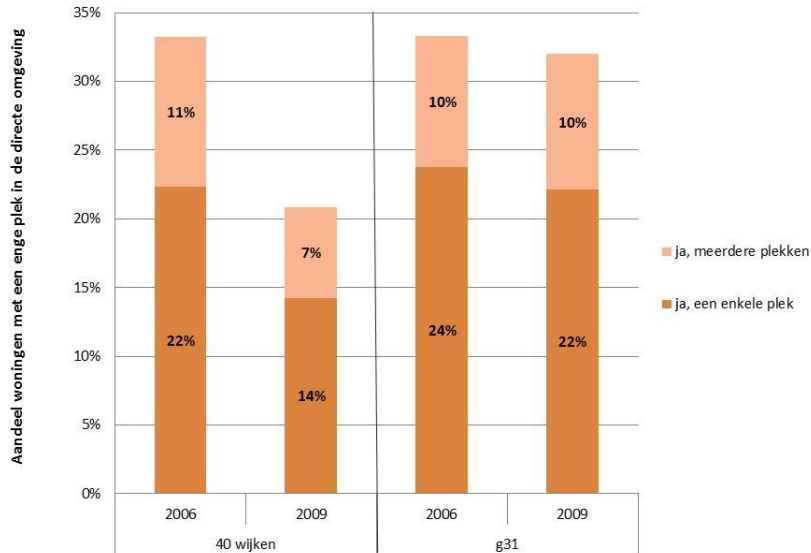
5.2 Sociale veiligheid

De ervaren sociale veiligheid hangt samen met de aanwezigheid van plaatsen waar kwaadwillenden zich kunnen verschuilen en dat er dingen kunnen gebeuren zonder dat andere mensen dat kunnen zien (toezichtsmogelijkheden). Aan de inspecteurs van de module Sociaal-Fysiek is gevraagd of zij in de directe woonomgeving van de geïnspecteerde huizen plekken zagen waar kwaadwillenden zich kunnen verstoppen. Volgens deze inspecteurs is bij één op de drie huizen

³⁴ Ministerie van VROM, 'Leefbaarheid door de tijd', RIGO en Atlas voor gemeenten i.o.v. VROM/WWI, oktober 2009.

minstens één plek te vinden waar dit het geval zou kunnen zijn. In de veertig aandachtswijken is wel een duidelijke – en significante – afname van het aandeel ‘enge plekken’ vastgesteld.

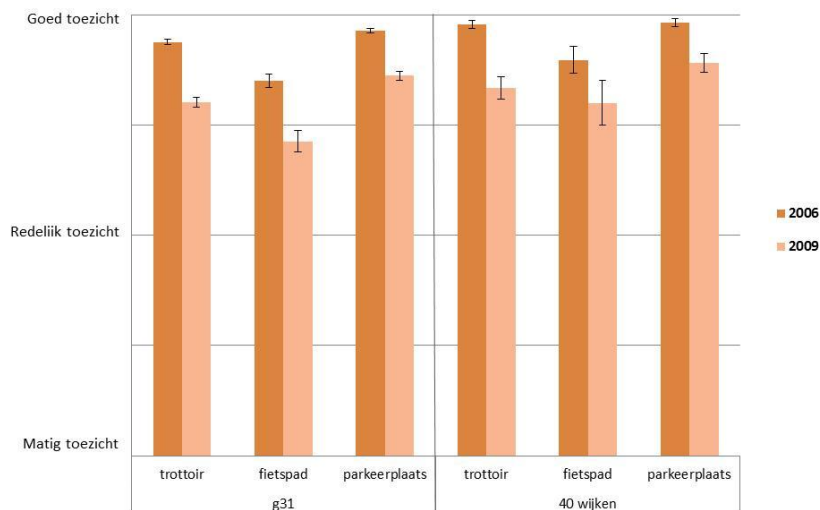
figuur 31 Aanwezigheid 'enge plekken' in de directe woonomgeving

* Bron: WoON module Sociaal-Fysiek, bewerking RIGO

De inspecteurs hebben ook geïnventariseerd in welke mate er toezicht mogelijk is op trottoirs, fietspaden en parkeerplaatsen. Hierbij is slecht toezicht geoperationaliseerd als plaatsen die vanuit de omliggende woningen niet kunnen worden gezien. De toezichtsmogelijkheden zijn goed als de plek vanuit minstens vijf woningen zichtbaar is. Op alle drie de terreinen blijkt er – zowel in de G31 als in de veertig aandachtswijken – een afname van de mogelijkheden tot toezicht te zijn (figuur 32). Gemiddeld genomen bevindt de mogelijkheid tot toezicht zich op de drie terreinen echter nog altijd tussen ‘redelijk’ en ‘goed’.

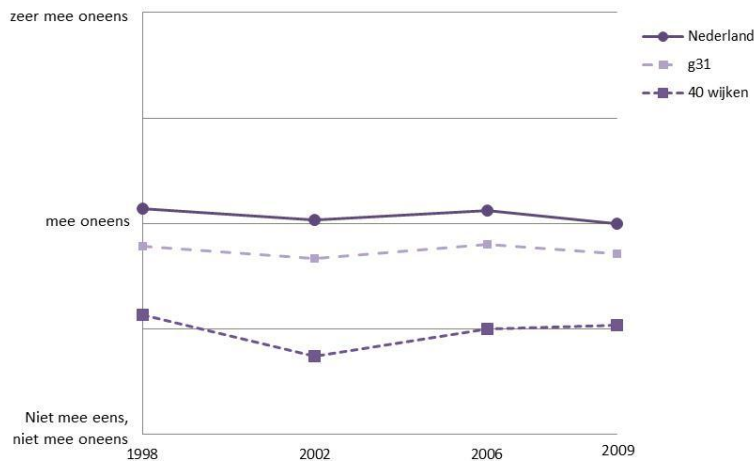
figuur 32 Toezichtmogelijkheden in de woonomgeving

* Bron: WoON module Sociaal-Fysiek, bewerking RIGO

Een onderdeel van het veiligheidsgevoel is de stelling of bewoners bang zijn om in hun buurt lastig gevallen of beroofd te worden (figuur 33). Gemiddeld gesproken zijn mensen niet eens met de stelling dat ze bang zijn om lastig gevallen of beroofd te worden in de buurt. Wel komt uit de antwoorden naar voren dat mensen zich in 2009 iets onveiliger in hun buurt voelen dan in 1998 of 2006. In de veertig aandachtswijken zijn tussen 1998 en 2006 enerzijds en 2009 anderzijds geen significante verschillen gevonden als het gaat om het veiligheidsgevoel in de buurt.

figuur 33 Bang om in deze buurt lastig gevallen of beroofd te worden

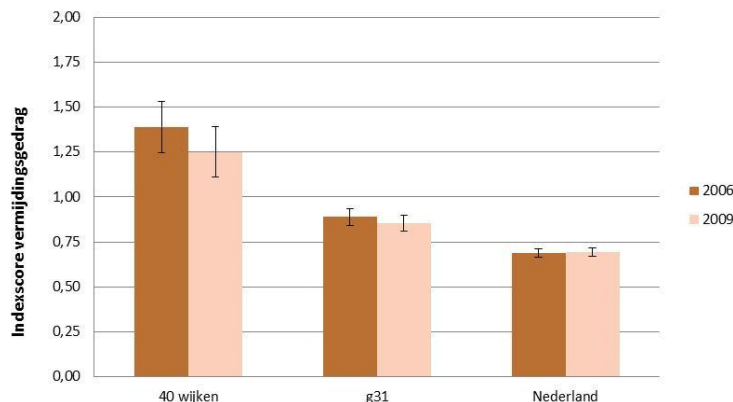

*Bron: WBO/WoON, bewerking RIGO

Ook is aan mensen gevraagd of ze bepaalde plaatsen mijden. De plaatsen waar naar gevraagd is zijn: straten, pleinen, parken, winkelstraten, winkelcentra, haltes voor bus, tram, metro of trein, achterom van de eigen woning en voetpaden. Van deze aspecten is afzonderlijk gevraagd of men die plekken mijdt in het donker, overdag of zowel in het donker als overdag.

Op al deze verschillende aspecten is het vermijdingsgedrag niet of nauwelijks veranderd. Dit komt dan ook terug in de – uit de hierboven genoemde aspecten samengestelde - vermijdings-indicator (figuur 34, hogere score is meer vermijdingsgedrag), waar geen verandering in te zien is.

figuur 34 Indexscore vermijdingsgedrag**

* Bron: WoON module Sociaal-Fysiek, bewerking RIGO

**Een hogere score betekent meer vermijdingsgedrag

Concluderend kan gesteld worden dat het aantal 'enge plekken' onveranderd is. De objectieve toezichtsmogelijkheden zijn afgenomen en de ervaren sociale veiligheid is in de 40 wijken gelijk gebleven, maar in de rest van het land is er een achteruitgang te zien.

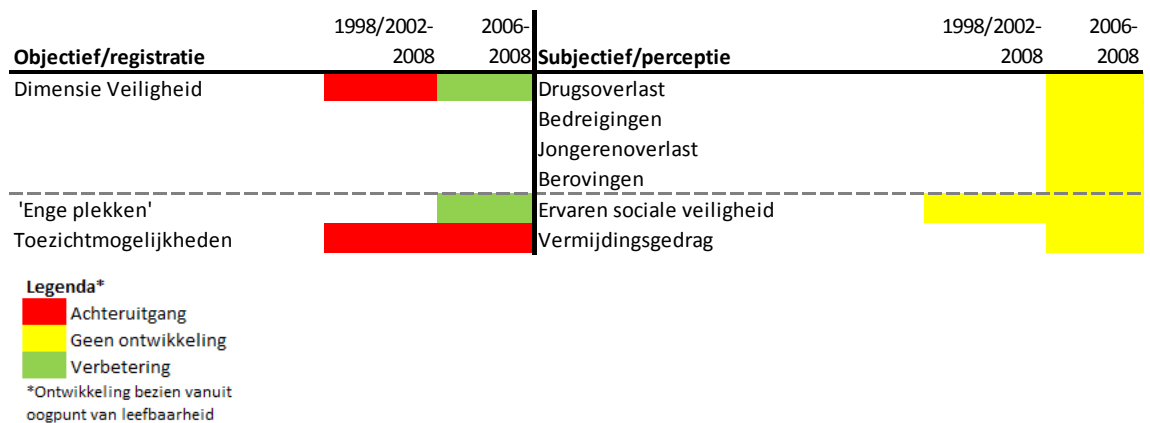
5.3 Samenvatting

In de veertig aandachtswijken is de objectief gemeten veiligheid sinds 2006 verbeterd, zij het minder dan in het gehele land. De lokale bewoners hebben echter geen verandering in het voorkomen van verschillende aan veiligheid gerelateerde aspecten gesignaleerd.

Uit de inspecties is gebleken dat het aantal 'enge plekken' is afgenomen. Echter, ook de toezichtsmogelijkheden zijn afgenomen. Mogelijkerwijs heffen deze beide –tegengestelde- ontwikkelingen elkaar op, want de ervaren sociale veiligheid en het vermijdingsgedrag zijn gelijk gebleven. Anderzijds zijn 'enge plekken' en toezichtsmogelijkheden slechts een deel van de ervaren sociale veiligheid. Het zou dus ook kunnen zijn dat andere delen van de sociale veiligheid deze ontwikkeling van de ervaring de laatste jaren hebben gestuurd.

Als naar de ontwikkeling op het terrein van veiligheid in zijn totaliteit gekeken wordt kan gesteld worden dat op sommige indicatoren de veertig aandachtswijken het (iets) beter hebben gedaan dan de rest van het land en op andere indicatoren juist (iets) slechter. Alles bij elkaar genomen hebben de 40 wijken zich dus ongeveer even goed ontwikkeld als de rest van het land.

figuur 35 Ontwikkelingen veiligheid in de 40 wijken

Hoofdstuk 6

Voorzieningen

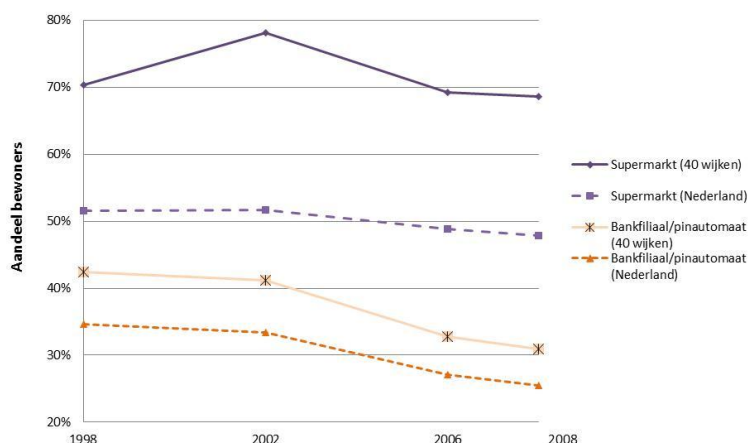
In vergelijking met veel andere landen is het voorzieningenniveau in Nederland redelijk op orde. De nabijheid van voorzieningen als winkels, scholen, banken en huisartsen heeft invloed op de kwaliteit van de leefomgeving. Overigens blijkt dat de invloed groter is wanneer gevraagd wordt naar het belang dat aan voorzieningen gehecht wordt, dan wanneer de feitelijke aanwezigheid van voorzieningen in verband wordt gebracht met het leefbaarheidsoordeel van de bewoners.³⁵ In dit hoofdstuk wordt allereerst gekeken naar de feitelijke aanwezigheid van bepaalde voorzieningen. Vervolgens wordt de blik gericht op de tevredenheid van de bewoners met deze voorzieningen.

6.1 Afstand tot voorzieningen

Figuur 36 laat zien dat steeds meer bewoners een grotere afstand moeten afleggen om gebruik te kunnen maken van een supermarkt of bankfiliaal/pinautomaat. Ook in de veertig aandachtswijken is sprake van een afname – na een aanvankelijke toename – van het aandeel bewoners dat een supermarkt in de nabijheid heeft.

De daling van een nabijgelegen bankfiliaal of pinautomaat komt duidelijker naar voren dan de daling van supermarkten in de directe omgeving. Dit is niet verwonderlijk aangezien voor steeds meer bankvoorzieningen geen direct contact met bankmedewerkers meer nodig is, bijvoorbeeld vanwege de komst van internetbankieren. Dat zorgt voor een toenemend aantal sluitingen van bankfilialen, zowel in Nederland als in de veertig aandachtswijken.

Figuur 36 Aandeel bewoners met een bankfiliaal/pinautomaat en supermarkt binnen een afstand van 500 meter

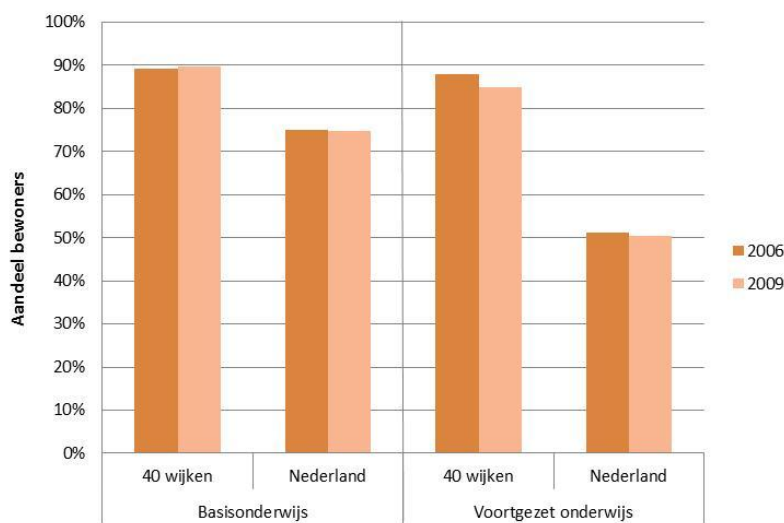

*Bron: WDM, bewerking RIGO

³⁵ Leidelmeijer, K., G. Marlet e.a. 'De Leefbaarometer; Leefbaarheid in Nederlandse wijken en buurten gemeten en vergeleken – rapportage instrumentontwikkeling', RIGO en Atlas voor gemeenten i.o.v. VROM/WWI, mei 2008.

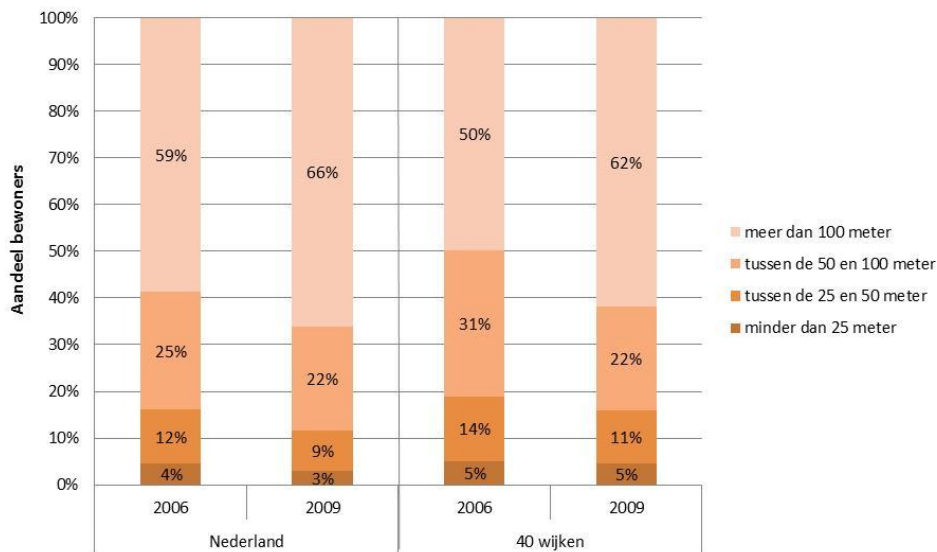
De ontwikkeling van het aantal basisscholen in de omgeving lijkt zich te onttrekken aan de neerwaartse trend, zo blijkt uit Figuur 37. Het aandeel bewoners met een basisschool binnen 500 meter is redelijk constant gebleven tussen 2006 en 2009. Dit is een toch enigszins verrassende uitkomst. De achtergrond hiervan is vermoedelijk tweeledig. Allereerst is de trend van schaalvergroting in het (basis)onderwijs na de jaren tachtig en negentig in een wat kwader daglicht komen te staan en is er van beleidswege minder stimulatie met betrekking tot schoolfusies. Verder zijn de opheffingsnormen van basisscholen versoepeld. Als de oorspronkelijk uniforme opheffingsnorm van 260 wordt gevolgd, zou dat leiden tot de opheffing van bijna de helft van de basisscholen, met name in het landelijke gebied. Door deze uniforme opheffingsnorm te vervangen door een meer gedifferentieerde norm – door middel van toepassing van de leerlingendichtheid -, kunnen veel meer plattelandscholen openblijven.

Figuur 37 Aandeel bewoners met een basisschool binnen 500 meter en een school voor voortgezet onderwijs binnen 1.000 meter

*Bron: Basisgegevens Bekostigd Onderwijs (OCW), bewerking RIGO.

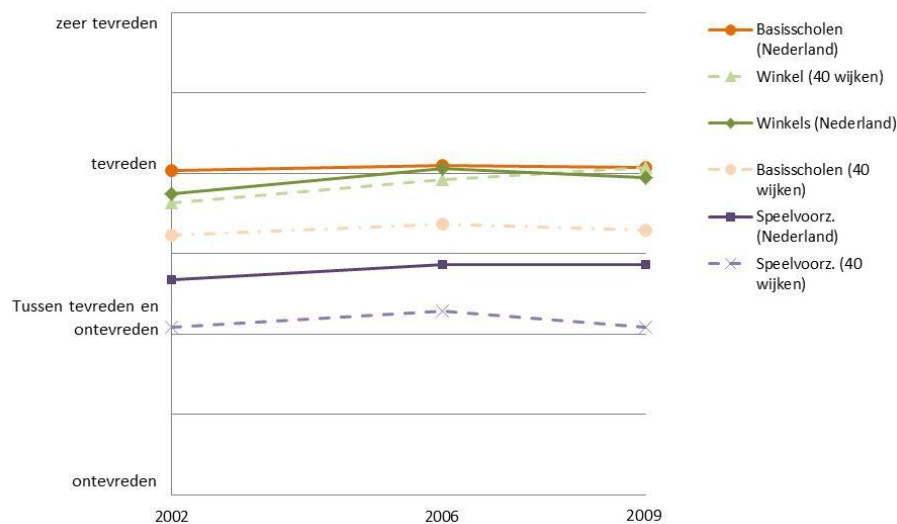
In figuur 38 is te zien dat de afstand tot de dichtstbijzijnde speelvoorziening de afgelopen periode is toegenomen. Had in 2006 nog 41 procent van de Nederlanders een speelvoorziening binnen de honderd meter liggen, in 2009 is dat gedaald tot 34 procent. Deze trend is ook in de veertig aandachtswijken te zien.

figuur 38 Afstand tot dichtstbijzijnde speelvoorziening

* Bron: WoON module Sociaal-Fysiek, bewerking RIGO

6.2 Tevredenheid met voorzieningen

In grote lijnen is het voorzieningenniveau in Nederland de afgelopen tijd iets gedaald. Dat betekent niet dat de bewoners ook minder tevreden zijn geworden met het voorzieningenniveau, zo laat figuur 39 zien.

figuur 39 Tevredenheid met basisscholen, winkels en jongerenvoorzieningen

Bron: WBO/WoON, bewerking RIGO

In de veertig aandachtswijken is een constante – en significante – verbetering zichtbaar in de tevredenheid met de winkels. En dat terwijl de indruk is dat de nabijheid van winkels hier eerder is afgenomen. In de tevredenheid met de speelvoorzieningen in de veertig aandachtswijken

zijn echter geen significante ontwikkelingen waar te nemen (de veranderingen in tevredenheid, die zichtbaar zijn in de figuur, zijn niet-significant).

Voor Nederland gemiddeld is daarentegen wel een verbetering van de tevredenheid met speelvoorzieningen over de gehele periode 2002-2009 te zien. Dit wordt veroorzaakt door de verbetering tussen 2002 en 2006. Tussen 2006 en 2009 is de mate van tevredenheid gelijk gebleven, terwijl de afstand tot de speelvoorzieningen gemiddeld genomen is toegenomen.

6.3 Samenvatting

In de veertig aandachtswijken is de discrepantie tussen de ontwikkelingen en de perceptie beperkt. Zo is zowel de afstand tot basisscholen en speelvoorzieningen als de tevredenheid daarover gelijk gebleven. Alleen tussen de afstand tot winkels en de tevredenheid met de buurtwinkels is een verschil te vinden. De gemiddelde afstand tot winkels is toegenomen, terwijl men er meer tevreden mee is.

Deze ontwikkelingen in de veertig aandachtswijken lopen niet (in belangrijke mate) uit de pas met de landelijke ontwikkelingen.

figuur 40 Ontwikkeling voorzieningen in de aandachtswijken

	1998/2002- 2008	2006- 2008		1998/2002- 2008	2006- 2008
Objectief/registratie			Subjectief/perceptie		
Afstand tot bank/Pinautomaat			Tevredenheid winkels in de buurt		
Afstand tot winkels			Tevredenheid scholen in de buurt		
Afstand tot scholen			Tevredenheid buurtspeelvoorzieningen		
Afstand tot speelvoorzieningen					

Legenda*

- Achteruitgang
- Geen ontwikkeling
- Verbetering

*Ontwikkeling gezien vanuit oogpunt van leefbaarheid

Hoofdstuk 7

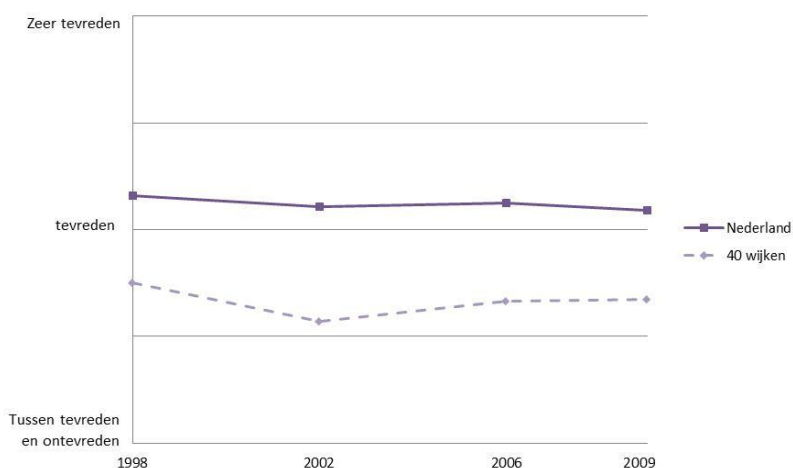
Leefbaarheid

Kenmerkend aan het begrip leefbaarheid is dat iedereen er zijn of haar eigen invulling aan geeft. Een bruikbare benadering, waarover ook in de literatuur enige consensus te vinden is, houdt in dat leefbaarheid de mate is waarin de woon- en leefomgeving aansluit bij de eisen en wensen die er door de mens aan worden gesteld. Daarbij spelen de aspecten die in de vorige hoofdstukken besproken zijn een grote rol. In dit hoofdstuk wordt gekeken hoe de ontwikkeling van deze aspecten – zowel objectief als subjectief – samenkomt in een overkoepelende leefbaarheidsontwikkeling. In de eerste paragraaf wordt gekeken naar de leefbaarheid in termen van bewonersoordelen, in de tweede naar de geobjectiveerde leefbaarheid die ook in de Leefbaarometer wordt gebruikt.

7.1 Subjectief: oordeel over leefbaarheid

Uit de definitie dat leefbaarheid iets zegt over de woonomgeving vanuit het perspectief van de bewoners volgt dat leefbaarheid een subjectief gegeven is. Op basis van de grootschalige enquêtes WoON en WBO van VROM/WWI kan voor verschillende jaren het evaluatieve oordeel met betrekking tot de leefbaarheid worden berekend. In deze enquêtes is een drietal vragen en/of stellingen opgenomen die gezamenlijk het oordeel over de leefbaarheid in de buurt weergeven dat ook is gebruikt bij de modelontwikkeling in het subjectieve spoor van de Leefbaarometer. Het betreft de vragen/stellingen: ‘Hoe tevreden bent u met uw huidige woonomgeving?’; ‘Het is vervelend om in deze buurt te wonen’ en ‘Ik voel mij thuis in deze buurt’. In figuur 41 is de ontwikkeling van de – op basis van deze drie vragen – samengestelde indicator weergegeven.

figuur 41 Ontwikkeling oordeel leefbaarheid

*Bron: WBO/WoON, bewerking RIGO

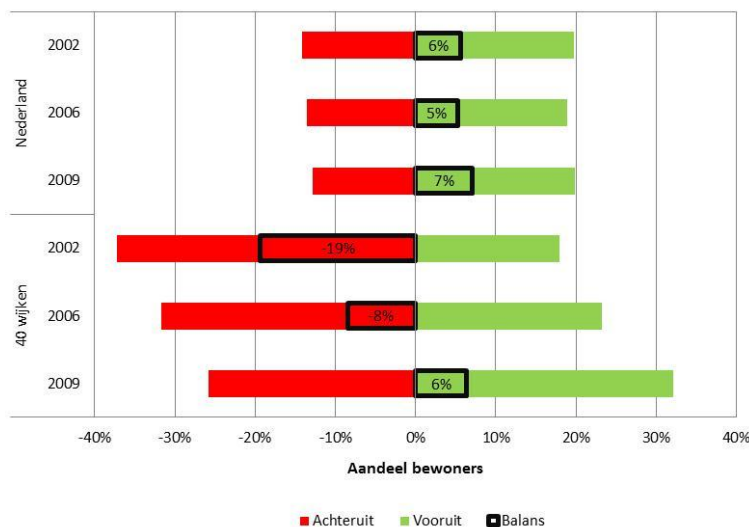
Tussen 1998 en 2002 vond een flinke daling plaats van het leefbaarheidsoordeel in de aandachtswijken, om daarna weer te verbeteren. Tussen 2006 en 2009 is er geen significante ver-

andering van het algemene leefbaarheidsoordeel. De veertig aandachtswijken hebben zich daarmee onttrokken aan de landelijke trend. Uit de antwoorden op deze vragen volgt dat de gemiddelde Nederlander meer dan tevreden is met de leefbaarheid in de woonomgeving. Opvallend is dat deze ontwikkelingen dezelfde trend volgen als een aantal andere percepties over aspecten van de leefbaarheid, zoals 'Tevredenheid met de bevolkingssamenstelling', 'Sociale cohesie' en 'Sociale veiligheid'. De percepties van burgers met betrekking tot deze deelaspecten van leefbaarheid en het totale leefbaarheidsoordeel lopen dus gelijk op.

7.2 Ontwikkeling subjectieve leefbaarheid

In paragraaf 7.1 is de ontwikkeling van de subjectieve leefbaarheid in beeld gebracht door de oordelen over de leefomgeving door de jaren heen met elkaar te vergelijken. Een andere mogelijkheid is om concreet te vragen aan de bewoners hoe de buurt zich ontwikkelt. Met andere woorden, in plaats van kijken naar de ontwikkeling van de perceptie wordt in deze paragraaf gekeken naar de perceptie van de ontwikkeling. Uit figuur 42 blijkt dat hieruit een ander beeld naar voren komt. Wanneer wordt gekeken naar de vraag hoe men de buurt heeft zien ontwikkelen, blijkt dat zowel in 2002 als in 2009 meer bewoners in Nederland de buurt positief hebben zien ontwikkelen dan negatief. In deze jaren is de ontwikkeling van het oordeel – zoals in paragraaf 7.1 beschreven – dus negatiever dan de perceptie van de ontwikkeling.³⁶

figuur 42 *Ervaren ontwikkeling buurt afgelopen jaar*

*Bron: WBO/WoON, bewerking RIGO

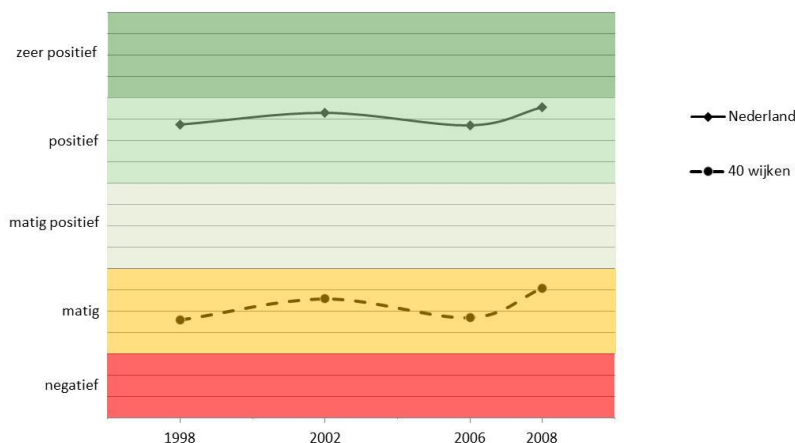
In de veertig aandachtswijken viel de balans tussen het aandeel bewoners dat de buurt positief of negatief heeft zien ontwikkelen in de jaren 2002 en 2006 in het voordeel uit van de bewoners die de buurt negatief hebben zien ontwikkelen. In 2009 waren in de veertig wijken voor het eerst meer bewoners van mening dat de buurt zich positief ontwikkeld heeft dan negatief.

³⁶ Bij deze vergelijkingen moet opgemerkt worden dat aan bewoners gevraagd is naar de buurtontwikkeling het *laatste* jaar, terwijl de ontwikkeling van de objectieve leefbaarheid meerdere jaren beslaat. Deze vergelijking kan dus niet één-op-één gemaakt worden, maar geeft wel degelijk enig houvast aan de ontwikkelingen.

7.3 Geobjectiverde leefbaarheid

Sinds een aantal jaar bestaat er ook een meer objectief instrument om de landelijke leefbaarheid op een laag schaalniveau te meten: de zogenaamde Leefbaarometer. Dit – in opdracht van VROM/WWI door RIGO en Atlas voor gemeenten ontwikkelde – instrument brengt de leefbaarheid in beeld op basis van een vijftigtal objectieve omgevingsindicatoren. In feite levert de Leefbaarometer op basis van die indicatoren een nauwkeurig modelmatige voorspelling van het subjectieve bewonersoordeel, maar omdat de onderliggende indicatoren van objectieve aard zijn, kan het hiermee gemeten oordeel als geobjectiveerd worden beschouwd.

figuur 43 *Ontwikkeling geobjectiverde leefbaarheid*

* Bron: www.leefbaarometer.nl

In figuur 43 is te zien dat dit objectief gemeten leefbaarheidsoordeel door de jaren heen schommelt. Gedurende de periodes 1998-2002 en 2006-2008 is de leefbaarheid toegenomen en tussen 2002 en 2006 ging de leefbaarheid achteruit. Ondanks die schommeling is in iedere meting de landelijke leefbaarheid gemiddeld gesproken 'positief'. In de veertig aandachtswijken bevindt de gemiddelde leefbaarheid in de periode 1998-2008 zich in het 'matige' domein. Wanneer de objectieve en subjectieve leefbaarheid met elkaar vergeleken worden, valt op dat de trends in Nederland tegengesteld zijn. In periodes waar de geobjectiverde leefbaarheid een verbetering laat zien, neemt het tevredenheidsoordeel juist iets af vergeleken met de voorgaande meting en vice versa in de periode waar de objectieve indicator een verslechtering laat zien.

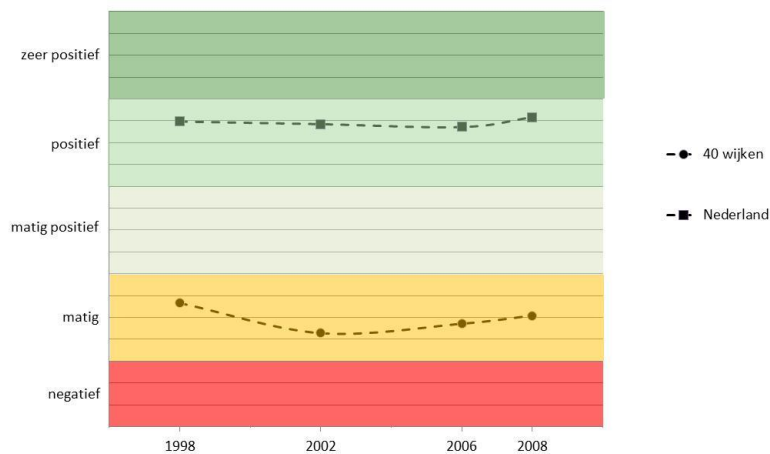
Deze tegengestelde trends vragen om een verklaring. Een mogelijke oorzaak moet gezocht worden in de ontwikkeling van de werkloosheid en de manier waarop deze doorwerkt in het leefbaarheidsoordeel. In de publicatie *'Leefbaarheid door de tijd'* is gebleken dat deze schommeling voor een belangrijk deel bepaald wordt door de economische conjunctuur: in tijden van hoogconjunctuur is de werkloosheid laag en dat hangt samen met een betere leefbaarheid. Gedurende een economische recessie gebeurt het omgekeerde: een stijgende werkloosheid zorgt voor een afname van de landelijke leefbaarheid.

Vermoedelijk zijn dit soort schommelingen in werkloosheid in de buurt minder waarneembaar voor de bewoners dan veranderingen van andere kenmerken van de bevolkingssamenstelling. In het derde hoofdstuk is bijvoorbeeld te zien dat de (afnemende) tevredenheid met de bevolkingssamenstelling in Nederland vooral samen lijkt te hangen met de toegenomen concentratie van het aandeel niet-westerse allochtonen en niet zozeer met de afname van de concentratie

niet-werkende werkzoekenden. De verandering van de werkloosheid heeft bovendien vaak betrekking op dezelfde bewoners. Of mensen wel of geen werk hebben is echter niet altijd direct waarneembaar, zeker als de contacten tussen bewoners beperkt zijn. Daarentegen wordt verandering van het aandeel allochtonen of hoogopgeleiden veroorzaakt door verhuisstromen en is dus veel directer waarneembaar.

Als na verloop van tijd toch andere leefpatronen ontstaan – als gevolg van veranderingen in de werkloosheid – kan dat vanzelfsprekend wel doorwerken in het oordeel over de leefbaarheid van de buurt. Maar het is plausibel dat een verandering van het aandeel niet-werkende werkzoekenden niet direct doorwerkt in het leefbaarheidsoordeel. Daarom is in figuur 44 de geobjectiverde leefbaarheid gecorrigeerd voor de landelijke werkloosheidstrend. De landelijke werkloosheid is hierin door de jaren heen constant gehouden, maar verschillen in ontwikkeling van de werkloosheid tussen buurten zijn wel meegenomen. Dat betekent dat buurten waar de werkloosheid meer is afgenomen, deze grotere afname is meegenomen. De totale werkloosheid van alle buurten opgeteld is echter gelijk gehouden door de jaren³⁷.

figuur 44 *Ontwikkeling geobjectiverde leefbaarheid, gecorrigeerd voor landelijke werkloosheidsontwikkeling*

* Bron: www.leefbaarometer.nl, bewerking rigo.

Uit deze figuur blijkt dat de ontwikkeling van de geobjectiverde – en gecorrigeerde - leefbaarheid in de veertig aandachtswijken goed overeenkomt met het subjectieve leefbaarheidsoordeel. Tussen 1998 en 2002 was in beide gevallen sprake van een negatieve leefbaarheidsontwikkeling. En vanaf 2002 is in beide gevallen de leefbaarheidstrend positief geweest.

In Nederland als geheel geldt dat zowel het geobjectiverde - en gecorrigeerde - als het subjectieve leefbaarheidsoordeel positief is. Daarnaast zijn er door de jaren heen weinig grote verschuivingen in leefbaarheid te noteren. De geobjectiverde en gecorrigeerde leefbaarheid maakt tot 2006 een lichte daling door, om vanaf 2006 weer te stijgen. Deze trend volgt de ontwikkeling van de objectieve veiligheidssituatie. Deze objectieve veiligheidssituatie is tussen 1998 en 2006 verslechterd als gevolg van een toename van het aantal geweldsmisdrijven. Vanaf

³⁷ Dit is een eerste poging om de leefbaarheidsontwikkeling te corrigeren voor de invloed van de economische conjunctuur. Hierdoor wordt het mogelijk om de subjectieve en objectieve ontwikkeling van de leefbaarheid beter met elkaar te kunnen vergelijken. Er is echter verder onderzoek nodig om het samenspel van de economische conjunctuur en de leefbaarheidsontwikkeling nader te duiden.

2006 is de veiligheidssituatie weer aan het verbeteren, met name door een daling van de mate van overlast.

In vergelijking met het subjectieve leefbaarheidsoordeel volgt de gecorrigeerde objectieve leefbaarheidstrend gemiddeld in Nederland wel een andere trend. Met name tussen 2006 en 2008 is het verschil opmerkelijk. Waar de geobjectiveerde leefbaarheid toeneemt, neemt het subjectieve oordeel af. De achtergrond hiervan moet vermoedelijk gezocht worden in de eerdere constatering dat de objectieve veiligheid dan wel verbeterd - en waargenomen - is, maar dat deze feitelijke verbetering nog niet geleid heeft tot een veiliger gevoel.

7.4 Samenvatting

De ontwikkeling van de geobjectiveerde leefbaarheid die naar voren komt uit de Leefbaarometer is per saldo positief geweest tussen 1998 en 2008. De schommelingen in de tussenliggende periode worden gedomineerd door conjuncturele bewegingen die tot uiting komen in het aandeel niet-werkende werkzoekenden. Deze variatie in het aandeel niet-werkende werkzoekenden heeft maar in beperkte mate een directe relatie met de ontwikkeling van het oordeel over de leefbaarheid. Dat oordeel is gemiddeld in Nederland in dezelfde periode namelijk wat achteruitgegaan en sinds 2002 verbeterd in de aandachtswijken. Als gecorrigeerd wordt voor deze conjuncturele schommelingen, volgen het objectieve en subjectieve leefbaarheidsoordeel in de veertig wijken wel dezelfde –sinds 2002 positieve - trend. De positieve ontwikkeling in de veertig aandachtswijken wordt ook gevonden als gekeken wordt naar de perceptie van ontwikkeling, hierbij is een duidelijke trendbreuk waar te nemen: bij de meting 2009 zien voor het eerst dat meer bewoners hun buurt vooruit zien gaan dan achteruit, dit in tegenstelling tot de metingen 2002 en 2006.

Alles beschouwend, kan worden geconcludeerd dat qua leefbaarheid de veertig aandachtswijken bezig zijn aan een voorzichtige inhaalslag, en dat sinds de start van de wijkaanpak de buurtbewoners duidelijk meer vooruitgang ervaren dan in de voorgaande periodes.

Hoofdstuk 8

Beschouwing en conclusie

Op de meeste aan leefbaarheid verbonden aspecten zijn de feitelijke ontwikkelingen in de aandachtswijken gunstiger geweest dan gemiddeld in Nederland. De oordelen van de bewoners vertonen ook minder discrepanties met de feitelijke ontwikkelingen dan gemiddeld in Nederland het geval is. Hieruit volgt dat grotere feitelijke veranderingen meer samenhangen met een eenduidige ontwikkeling van percepties daarover dan meer kleinere en meer ambigue veranderingen.

De overwegend positieve ontwikkelingen in de aandachtswijken zijn, in het bijzonder waar het de percepties betreft, pas sinds 2002 aan de orde. Tussen 1998 en 2002 nam de tevredenheid op vrij veel aspecten – inclusief het algemene, samengestelde oordeel over de leefbaarheid – juist af. Alleen in termen van de geobjectiveerde leefbaarheid – en dus ook voor wat betreft een aantal feitelijke ontwikkelingen – was er tussen 1998 en 2002 al sprake van een verbetering in de aandachtswijken. Na 2002 zijn feitelijke ontwikkelingen en oordelen meer gelijk op gegaan, waarbij de oordelen soms – bijvoorbeeld in het sociale domein – zelfs positiever lijken te zijn dan de feitelijke ontwikkelingen op het eerste gezicht rechtvaardigen.

Woningvoorraad

Sinds 2001 is er sprake geweest van een gestaag toenemende vernieuwingsgraad in de aandachtswijken tot een niveau dat ruim 2,5 keer zo hoog ligt als gemiddeld in Nederland. In de periode rond de eeuwwisseling was dat wel anders, want toen werd zelfs het gemiddelde niveau in Nederland niet gehaald. De veranderingen in de woningvoorraad die deze vernieuwing met zich mee hebben gebracht, zijn voor wat betreft de woningtypen vooral zichtbaar in een afnemend aandeel etagewoningen en in een afnemende dichtheid. Daarnaast is het aandeel eigenaar-bewoners in de aandachtswijken flink toegenomen en bedraagt anno 2009 bijna het dubbele van het aandeel in 1998.

Het lijkt plausibel om aan te nemen dat de toegenomen inspanningen op het gebied van de herstructurering in de aandachtswijken na 2001 verantwoordelijk zijn voor de ook na dat jaar toenemende gemiddelde tevredenheid van de bewoners. Het kan echter op basis van de beschrijvende analyses die hier worden besproken niet met zekerheid worden gesteld. In de rapportage *'Steden- en wijkenbeleid: kansen en invloed op de leefbaarheid'* komt naar voren dat wel degelijk een aantoonbaar positief effect van herstructurering op de leefbaarheid uitgaat.

Sociaal

De samenstelling van de bevolking is vooral van invloed op het oordeel over de leefbaarheid via de aandelen niet-werkende werkzoekenden en niet-westerse allochtonen in een buurt. De ontwikkelingen daarin in de aandachtswijken lopen min of meer parallel met die in de rest van Nederland. Tussen 1998 en 2008 is het aandeel niet-werkende werkzoekenden afgenomen. In beginsel heeft dat een gunstig effect op de leefbaarheid. Tegelijkertijd is echter het aandeel niet-westerse allochtonen gemiddeld in Nederland gestegen. Het niveau is echter anders in de veertig aandachtswijken – zo woont inmiddels nagenoeg elke bewoner van een aandachtswijk in een gebied met meer dan 10% niet-westerse allochtonen. Ook is de schommeling van bijvoorbeeld het aandeel niet-werkende werkzoekenden aanzienlijk groter in de aandachtswijken dan gemiddeld in Nederland. Vergeleken met 1998 is het aandeel bewoners van een aan-

dachtwijk dat in een gebied woont met veel niet-werkende werkzoekenden dan ook substantieel lager: een afname van zo'n 20 procentpunten. De toename van het aandeel bewoners dat in een gebied woont met meer dan 10% niet-westerse allochtonen is kleiner: circa 8 procentpunten. Tussen 2002 en 2006 was er in deze wijken zelfs nagenoeg *geen* toename van het aandeel bewoners van een buurt met meer dan 10% niet-westerse allochtonen. Per saldo zijn de ontwikkelingen in de aandachtswijken van deze bevolkingskenmerken - die een aantoonbare relatie hebben met hoe mensen de leefbaarheid van hun buurt waarderen - dan ook positief geweest.

Er moet wel worden opgemerkt dat met de beschreven ontwikkelingen op zichzelf geen sluitende verklaring wordt gegeven voor de eveneens gunstige ontwikkeling van het oordeel van de bewoners over de bevolkingssamenstelling en de sociale samenhang. Die verbeterde immers pas vanaf 2002, terwijl de afname van de werkloosheid ook tussen 1998 en 2002 substantieel was. Klaarblijkelijk was in deze periode de ontwikkeling van het aandeel niet-westerse allochtonen van grotere betekenis voor wat betreft de tevredenheidsoordelen van de bewoners dan de ontwikkeling van het aandeel niet-werkende werkzoekenden.

Openbare ruimte

In de aandachtswijken is de ontwikkeling van de indicatoren die iets zeggen over de kwaliteit van de openbare ruimte over de gehele linie overwegend gunstig geweest. Dat geldt ook voor het oordeel van de bewoners. De ontwikkelingen in de aandachtswijken op dit vlak zijn daarmee een stuk eenduidiger geweest dan in de rest van Nederland. Het is aannemelijk dat hier de toegenomen inspanningen van gemeenten op het vlak van beheer en onderhoud in met name deze wijken in doorklinken.

Veiligheid

De ontwikkelingen op het vlak van veiligheid zijn in de aandachtswijken - net als in de rest van Nederland - gemiddeld genomen pas na 2006 omgeslagen naar een positieve ontwikkeling. De verbetering is wel veel minder groot dan gemiddeld in Nederland het geval is geweest. De bewoners van de aandachtswijken ervaren gemiddeld genomen dan ook geen substantiële afname van aantallen misdrijven of overlast. Het is waarschijnlijk dat hier vrij grote verschillen tussen de aandachtswijken onderling aan de orde zijn. Zo is bijvoorbeeld in de publicatie 'Het wonen overwogen' aangetoond dat er in de aandachtswijken van de G4 sprake is van een afname van de overlast tussen 2006 en 2009 terwijl er in de aandachtswijken van de G14 (de overige 14 gemeenten met een of meer aandachtswijken) sprake is van een toename van de overlast.

Ondanks de beperkte gunstige ontwikkeling op het gebied van de veiligheid in de aandachtswijken is de ervaren sociale veiligheid sinds 2002 ongeveer hetzelfde gebleven. En hoewel dat op zichzelf overeenkomt met de feitelijke ontwikkelingen, is het wel opmerkelijk in het licht van de ontwikkelingen in de rest van Nederland. Daar waren de feitelijke verbeteringen immers groter en werden deze ook grotendeels waargenomen, maar verslechterde de ervaren sociale veiligheid.

Voorzieningen

De nabijheid van voorzieningen (winkels, speelvoorzieningen, basisscholen, bankfilialen en voortgezet onderwijs) is in de aandachtswijken afgenomen. De gemiddelde afstand van een woonadres naar deze voorzieningen is groter geworden. Dat is geen ontwikkeling die uniek is voor de aandachtswijken maar een algemene trend die in het hele land is terug te zien. Maar net als elders in Nederland leidt die afname van de nabijheid van voorzieningen niet of nauwelijks tot een afname van de tevredenheid. Tussen 2002 en 2006 is er bijvoorbeeld zelfs sprake geweest van een toename van de tevredenheid met winkelvoorzieningen. Tussen 2006 en 2009

is er echter geen positieve ontwikkeling van de tevredenheid met voorzieningen geweest. Daarmee komt ook die ontwikkeling meer in de buurt van de feitelijke veranderingen.